

HLUČÍNSKO

Vlastivědný časopis Muzea Hlučína

Téma roku 2021

11. ročník - 2021 - číslo 1

Středověk

a Společnost přátel Muzea Hlučína

/ Kravaře a páni z Kravař / Hlučínské cechy / Zaniklý hrad Landek /
/ Příslušnost obcí na Hlučínsku ke krnovskému a opavskému knížectví /
/ příloha: tematická bibliografie ročníků 1. – 10. /

PŘEDPLATNÉ ČASOPISU

Máte zájem získávat časopis přímo do vašeho domu? Nechcete, aby vám uteklo jediné číslo?

Zaregistrujte si u nás předplatné časopisu Hlučinsko na dobu jakou si zvolíte.

Registrace:

- osobně v Muzeu Hlučinska na hlučinském zámku
- telefonicky na tel. č. 595 041 617
- e-mailem na info@ic-hlucin.cz

POKYNY PRO ÚPRAVU PŘÍSPĚVKŮ:

Rozsah příspěvků a technická kvalita obr. příloh:

max. 5 normostran v textových editorech Word 6.0, Word 97, Word 2000, popř. jiných. (řádkování 1,5), max. 5 ks obrazových příloh (fotky, mapy, grafy...) kvalita pro tisk (min 300 dpi) nebo skenovatelná předloha

Podoba citací: Citační norma je uvedena na webu Muzea Hlučinska: <https://www.muzeum-hlucinska.cz/informace/citacni-norma-casopisu-hlucinsko/36>

Způsob odevzdání rukopisů: Články, prosíme, odevzdávejte zásadně v elektronické podobě na flash disku nebo e-mailem (reditel@muzeum-hlucinska.cz)

HLUČINSKO

Vlastivědný časopis Muzea Hlučinska

11. ročník, 2021, číslo 1

Vydává: Muzeum Hlučinska, příspěvková organizace, za spoluúčasti Společnosti přátel Muzea Hlučinska

Redakční rada: Mgr. Metoděj Chrástěcký (předseda),

Mgr. Jan Gromnica, PhDr. Ondřej Haničák,

PhDr. Jiří Jung, Ph.D., Mgr. Zdeněk Kravar, Ph.D.,

Mgr. Radim Lokoč, Ph.D., Anna Malchárková,

PhDr. Jiří Neminář, Eva Peterková, Mgr. Marek Skupien,

Dr. Johana Wyss

Jazyková úprava: Mgr. Michaela Lokočová

Grafická úprava: Mgr. Vladimír Kotek

Tisk: RETIS GROUP s.r.o.

Adresa redakce a administrace:

Muzeum Hlučinska, Zámecká 286/4, 748 01 Hlučín

tel.: 595 041 617, 595 041 337

e-mail: reditel@muzeum-hlucinska.cz

Evidenční číslo: MK ČR E 19916

Identifikační číslo: ISSN 1804-6967

Uzávěrka příštího čísla je 31. srpna 2021.

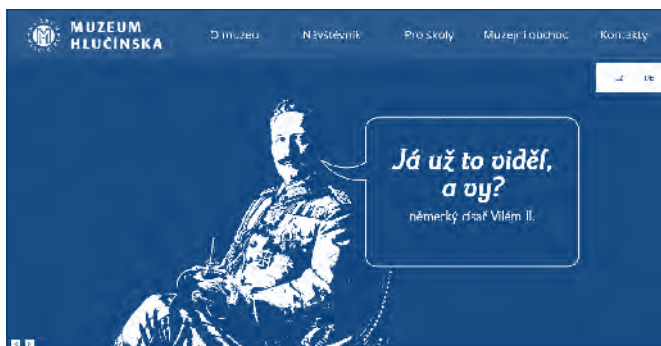
Za obsah článků zodpovídají autoři.

Vyšlo nákladem 600 výtisků.

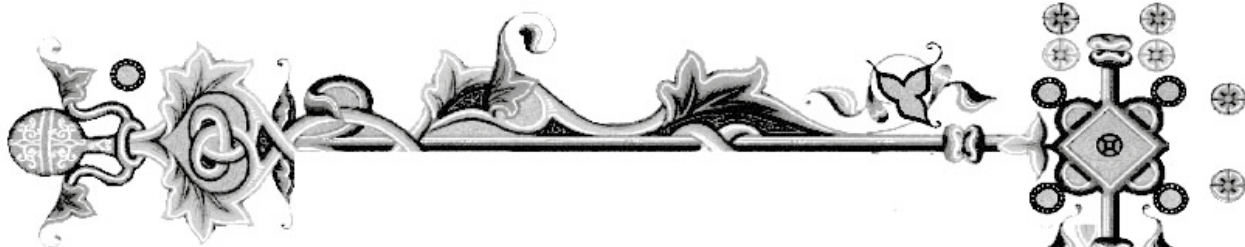
Foto – přední strana obálky: Zřícenina Starého Jičína na rytině J. Richtera podle předlohy F. A. Hebera z poloviny 19. století. První doklad o držbě hradu pány z Kravař je z roku 1330. *MZA Brno*; zadní strana: Erb Petra (II.) z Kravař a Strážnice (†1434) na pergamenovém přebalu olomouckých zemských desek, *MZA Brno*

Obsah

Když se řekne středověk... Jiří Neminář	3
Důležitá je pokora – o restaurátorství s Romanou Balcarovou Jiří Jung	4
Příslušnost obcí na Hlučinsku ke krnovskému a opavskému knížectví Jakub Mamula	6
Kravaře a páni z Kravař Tomáš Baletka	8
Mostní osep z roku 1349 Zdeněk Kravar	14
Hlučinské cechy – příspěvek k poznání řemeslné výroby v Hlučíně v období raného novověku Marek Skupien	15
Zaniklý hrad Landek na Hlučinsku Pavel Hruboš	20
Odměna dobrému pastýři (pověst o hradu Landek) Anna Malchárková	24
Rozepré o hranice panství Hlučín ve druhé polovině 16. století Jan Hruboš	25
Učitelem na Hlučinsku – Vzpomínky Josefa Heloni na působení ve Strahovicích (2. část) Jiří Neminář	26
Z přírůstků muzea Jan Gromnica	31
Ulice Růžová neboli Posraná Jiří Sonnek	32
Literatura Zdeněk Kravar	33
Proměny: Kostel sv. Bartoloměje v Kravařích	34
Kouty Marek Skupien	35

Činnost a aktuality Muzea Hlučinska sledujte na internetové adrese www.muzeum-hlucinska.cz a na facebook.com/muzeumhlucinska

Když se řekne středověk, vybaví si většina lidí ruiny hradů, dechberoucí katedrály, udatné rytíře, bohatě zdobené iniciály manuskriptů nebo mnichy kráčející za zpěvu gregoriánského chorálu temnými chodbami kláštera. Taková reprezentace je ovšem velmi úzkoprofilová a pohříchu zformovaná tradicí romantismu. Díky němu se zúžil výběr základních stereotypů na nostalgický obdiv dvorské kultury, gotické architektury, či slovných reků a jejich hrdinských činů. Středověk je ovšem mnohem plastičtější, než jsme si ochotni připustit. V mnoha ohledech byl jiný a překvapivý, v řadě aspektů byl naopak velmi podobný a současný. Již samotný pojem středověk představuje specifický problém, neboť v sobě obsahuje hodnotící zabarvení a odráží dobu svého vzniku. Toto slovo zavedli italští humanisté, aby pojmenovali bezčasí úpadku mezi skvostnou antikou a počínající renesancí. Jelikož antika představovala ideál, ke kterému Evropa v nastupující epoše vzhlížela, zdálo se být období označené jako středověk něčím barbarským, temným a nedokonalým. Takové pojetí v mnoha ohledech přetrvalo do současnosti, jakkoliv se změnily výchozí pozice a motivace těch, kteří na středověk nahlížejí. Proto nám daleko spíše přijde na mysl ukrutnost poprav, zápach z nemytých úst nebo močůvka tekoucí prostředkem ulice gotického města. Přitom tyto jevy byly typické a mnohdy i typičtější pro pozdější období, které má být údajně na vyšší vývojové úrovni.

Tak jako se neumíme vymezit vůči poněkud plochému pojetí středověku prezentovanému současnou popkulturou, zůstáváme v zajetí klasické periodizace dějepisných učebnic. Ty mají ve věcech jasno, takže středověk v jejich pojetí poměrně jednoznačně začíná pádem západofirské říše roku 472 a končí zpravidla Kolumbovým objevením Ameriky roku 1492, popřípadě dobitím Konstantinopole (1453), vynálezem knihtisku (1450), počátkem reformace (1517) či v českém prostředí zcela nesmyslně nástupem Habsburků na trůn (1526). Některá data sice představují zlomové body ve fungování společnosti, nicméně i tak většině technokratů se zalíbou v periodizaci patrně uniklo, co vůbec bylo podstatou středověké společnosti a jak se funkčně projevovala.

Pokud bychom se měli pokusit tuto společnost ve zkratce popsat, pak rámeček, v němž se pohybovala, tvořila neochvějná víra a hluboká zbožnost. Přísně dané bylo také společenské rozdělení, které tvořily tři vrstvy lidí: *Oratores*, tedy ti, co se modlí za spásu duší ostatních; *bellatores* čili lidé bojující, kteří zajišťují

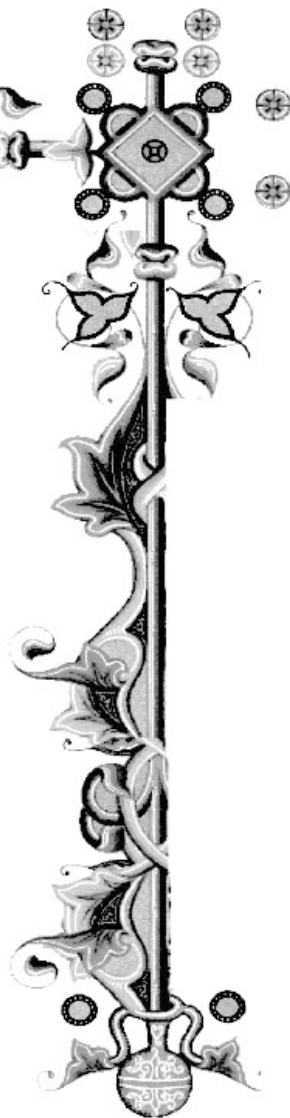
ostatní ochranu a *laboratores* neboli pracující, jež vyživují ostatní dvě složky. Řád a nepropustnost charakterizoval i hierarchii, na jejíž špici stál zbožštěný panovník a jejíž základy tvořily masy anonymních poddaných. Specifické byly i výrobní vztahy a lenní systém.

Jestliže se pokusíme najít bod zlomu, kdy se takto definovaná středověká společnost začíná měnit, zjistíme, že se nehodí rok 1450, 1492 ani 1517, ačkoliv všechny změny započaté v těchto letech k pozdější transformaci vydatně přispěly. Nestor medievistiky a čelní francouzský historik Jacques Le Goff to nazval dlouhým trváním. Všimnul si, že objevení Ameriky či vynález knihtisku nijak zásadně strukturu a funkci společnosti neovlivnil. Ta byla naopak poměrně strnulá a začala se zásadně proměňovat teprve s příchodem osvícenství, rovnostářských myšlenek, rostoucí plošné vzdělanosti a samozřejmě nastupující průmyslové revoluce. Nebo jinými slovy – došlo k zásadním celospolečenským změnám až s příchodem -izací a -ismů (nacionalismus, ateismus, industrializace, racionalizace, urbanizace, alfabizace, militarizace atd.) Takové pojetí vylučuje pečlivou periodizaci, protože si zakládá na strukturálních proměnách. Pokud bychom však přeci jen toužili najít nějaký orientační bod, pak může středověk končit Velkou francouzskou revolucí nebo přijetím první polské ústavy, jež i přes své jepičí trvání přinesla zásadní ideový a právní zlom.

Společnost nové doby totiž charakterizují zásadní změny: Bůh je mrtev, panovník čím dál více připomíná ozdobu na trůně než zbožštělého vladaře, řada států upřednostní republiku před monarchií, aristokracie ztratí svůj dřívější význam a nezřídka i vliv, poddaní přestanou být poddanými, ale stanou se formálně rovnými občany. Lidé se v Evropě přestěhují do měst, která najednou ztratí svůj středověký charakter vymezený věncem hradeb a namísto kostelní či radniční věže se jejich novou dominantou stanou čadící tovární komíny.

Středověk tedy nemusí být obdobím vymezeným lety 500 až 1500, ale může vypadat i jinak. Nemusí být tvořen výlučně politickými dějinami, ve kterých vystupuje toliko panovník a šlechta. Naopak je daleko více epochou obyčejného člověka připoutaného k půdě, protože právě jeho život je po celou dobu poměrně strnulý a neměnný. Ať se jedná o způsoby hospodaření, užívané nástroje nebo cyklické pojetí času, zemědělci 14., 17. a 19. století se od sebe v podstatě příliš neliší.

Jiří Neminář

Ohodnoťte nás
na portále <https://www.do-muzea.cz/muzeum-hlucinska/>

Důležitá je pokora – o restaurátorství s Romanou Balcarovou

Jiří Jung

11 / 2021 / 1

Studovala jste restaurátorství na pražské Akademii. Vybavujete si konkrétní moment, podnět, který tomuto Vašemu rozhodnutí předcházelo?

Okamžitě si vybavím turistický oddíl na opavské základní škole a zejména jeho letní putovní tábory. Stejně ušité flanelové košile, na zádech batoh zvaný tele a s do podkovy sbaleným spacákem, polovinou celtu na olivky, cesta podél Ohře z Chebu až do Lito-
měřic. A protože spolužákem, synem paní učitelky,

1997 fresky v minoritském kostele Narození Panny Marie v Krnově.

Měla jste jako absolventka nějaký restaurátorský sen, který byste si chtěla splnit? A povedlo se Vám to?

Povedlo! S kolegy jsme restaurovali Svatováclavskou kapli v katedrále sv. Víta, kapli sv. Ludmily v bazilice sv. Jiří na Pražském Hradě a také oponu a foyer Národního divadla.

Máte za sebou několik významných objevů. Malby v Hrozové nebo objevení Madony z Těrlicka jsou ty poslední a možná nejslavnější. Co zažíváte, když se práce na počátku jeví jako banální zakázka či rutina a po pár zásazích je zřejmé, že půjde o důležitý objev?

Právě Hrozová byla ukázková, nějak se při opravě kostela pozapomnělo na restaurátorský průzkum. A tak úplně na poslední chvíli, dole si už pan malíř rozmíchával barvy, jsem vylezla na žebřík a hned v první sondě na mne vykouklo krásné románské oko a postupně cele dochovaná tvář sv. Michaela. Nález románských maleb je natolik unikátní, že místo finální výmalby si pan malíř kyblíky musel sbalit a začal se naopak připravovat odkryv s oklepáváním omítek. Takové dobrodružství při průzkumech však není vždycky, i když zrovna já si asi nemohu stěžovat, ve zdejších regionu na mne čekala řada po staletí skrytých maleb, od Javorníku přes Staré Město u Bruntálu, sv. Benedikta v Krnově, Karvinou (Fryštát) až k Valašskému Meziříčí.

Podílíte se na restaurování uměleckých děl od raného středověku až po 20. století. Je nějaká epocha, kterou si jako restaurátorka obzvláště užíváte či naopak?

Nejraději bych pracovala jen na středověkých dílech, pak radosti postupně ubývá. Souvisí to i s dodržováním technologických postupů, které se časem vytrácejí. Baroko si ještě užívám, ale 19. století je už pro mne většinou utrpení a 20. je vždycky trochu riziko, nedobře zvolené či vynechané postupy mohou být přímo nášlapné miny. Ilustrací noční můry z průběhu takové opravy je filmová scéna s Mr. Beanem a Whistlerovou matkou, všichni diváci se při sledování ohromně baví, ale restaurátor trpí, protože ví, jak skutečně málo ke zničení díla stačí.

Existuje zakázka, kterou jste musela z nějakého důvodu odmítnout, a dodnes Vás to mrzí?

Kostel sv. Václava v Opavě. Chodila jsem se tam dívat na lešení pod klenbu už kolem roku 1980, kdy jsem pracovala ve vedlejším Domě umění, pak po absolutoriu AVU jsme na podzim 1989 krátce začaly s kolegyní Helfertovou s restaurováním, celá 90. léta jsem pak opakovaně z vysoké pojízdné věže lešení kontrolovala stav maleb na klenbě kostela, zpracovávala podklady k úpravám. To, že byla restaurováním pověřena začínající

Gotická Madona z Těrlicka, stav před a po restaurování

Tvář sv. Michaela - součást románské výmalby kostela v Hrozové

kteřá nás po všech těch hradech, zámcích a městech celé republiky vodila, byl Jindřich Vybíral (dnešní rektor UM-PRUM a historik architektury), který už tehdy převyšoval znalostmi všechny kustody a často je doplňoval a opravoval, začala jsem vnímat památky pozorněji. A tak když se na SPŠ Grafické v Praze nově otevíral obor konzervování a restaurování, a mne od malička bavilo si něco kreslit a vyrábět, byla volba snadná. Po maturitě jsem sice zvažovala studia dějin umění, velmi mne bavila i užitá grafika, kterou jsem pár let dělala v opavském Domě umění, ale nakonec jsem přece jen logicky pokračovala na oboru restaurování na AVU.

Co byla Vaše první zakázka, kde jste už měla „hlavní slovo“?

Z těch velkých akcí asi až výzdoba tanečního sálu na zámku v Bruntále. A pak po povodních v roce

pražská restaurátorka, pro mne jako pro opavskou rodačku, která zde stále žije, znamenalo určitou pachuč, zvlášť v době, kdy jsem sama naopak jezdila restaurovat do Prahy. Proto jsem teď byla velmi vděčná za práci v Kravařích a možnost pracovat „doma“.

Teď jste na Hlučínsku dokončila s kolektivem spolupracovníků restaurování fresky v zámecké kapli v Kravařích. Už jste na Hlučínsku profesně působila někdy dříve, případně kde?

Kostel sv. Jana Křtitele ve Velkých Hošticích by mohl být uváděn jako moje celoživotní dílo. Tedy pokud se mi podaří se tam ještě vrátit. Už v roce 1991 po nešťastně provedené elektroinstalaci se začalo s restaurováním krásných fresek F. A. Sebastiniho, které pak postupně pokračovalo v průběhu 90. let. Vzpomínám si, že stále ještě zbývá dokončit restaurování na začátku lodi, byla bych moc ráda, kdybych to do konce své kariéry ještě stihla. Před lety jsem restaurovala soubor obrazů Křížové cesty kostela sv. Stanislava v Bolaticích a spolupracovala při restaurování soch na hlavním oltáři hlučínského kostela sv. Jana Křtitele.

Obnova zámecké fresky byla náročná. Co malbu nejvíce znehodnotilo mimo zatékání?

Zatékání dle historických fotografií ničilo fresky od počátku minulého století, postupně odpadávaly celé figury, nejrůznější obrovské tmely překrývaly rozpadávající se omítky, vrstvy se přemalby...

Nás ale nejvíce potrápilo poslední restaurování z 60. let, kdy bylo ke zpevnění maleb nešťastně použito vodní sklo, které zafixovalo na fresce nánosy nečistot a oprav. Zdlouhavý proces nabourávání a šetrného snímání tohoto nerozpustného roztoku nám výrazně narušil původní harmonogram opravy.

Na restaurování jste pracovala s kolektivem dalších kolegů. Měli jste práci nějak konkrétně rozdělenou s ohledem na určité specializace?

Nemíváme s kolegy práci od začátku do konce rozdělenou každý na svůj díl, občas se stane, že při takovém přístupu je znatelný rozdíl a hranice mezi jednotlivými úseky, zvlášť pak když si „konkurenti“ tají postupy a chtějí to mít krásnější než ten vedle. Navzájem si věříme a pracujeme všichni na všem. Samozřejmě někdo je lepší na detaily a má třeba v danou chvíli více trpělivosti, někdo je techničtější. Nebojíme se vytknout si chyby a dělat navzájem korektury ve prospěch celku.

Laik, který nemá po ruce dokumentaci, po ukončení restaurování nepozná, co bylo domalováno restaurátorem a co je dílem barokního mistra. Vy to poznat dokážete? Ať už na díle, které na zásah teprve čeká, tak na zrestaurované malbě?

Romana Balcarová při restaurování Kaple sv. Václava v pražské katedrále

Restaurátor zpravidla opravy pozná. Pokud nejsou pozdější zásahy na restaurovaném díle patrné na první pohled (často se pro rozlišitelnost používá šrafovaná či tečkovaná retuš, která poškozená místa opticky scelí a laika neruší) napomůže optický průzkum. Pozorováním díla v silném bočním nasvícení lze rozeznat odlišné struktury povrchu díla, jako jsou kupř. výsrapy a tmely, zamalované staré praskliny, tzv. krakely v originále. Ve spojení s UV luminiscencí se odhalí pozdější přemalby a retuše, laky a fixáže. V laboratořích se pak zpracovávají nábrusy a chemické rozborů odebraných mikrovzorků, u obrazů a soch se využívá RTG, infračervená fotografie, tomografie a další moderní techniky.

Když se dostanete k fresce skutečně blízko, vidí člověk rázem i řadu drobných detailů. Vybavujete si z Kravař nějaký, který Vás zvláště zaujal? Nebo se objevují vtipné detaily, které malíř chytře skryje, a jsou zjevné jen umělcům na lešení?

V Kravařích je freska při pohledu zblízka provedena do nejmenších detailů, malíř s radostí nanášel lesky šperků, řasy P. Marie či vyšival vzory v draperiích, které z úrovně podlahy okem nevidíte. Ale přitom na těch detailech neulpíval a iluze skutečných postav, vznášejících se vysoko na klenbě, i z velkého odstupu skvěle funguje.

Občas restaurátora potěší na lešení hříčky, které si autor výzdoby maloval jen pro sebe, anebo snad pro božské oko? Vzpomínám si na barokní dekor triumfálního oblouku v kostele sv. Jana Nepomuckého v Prostějově, který byl viděn jen z lešení a skládal se ze samých smajlíků.

Romana Balcarová s kolegy při restaurování Ecksteinovy fresky v zámecké kapli v Kravařích, 2019

Jak se Vám pracovalo na zámku v Kravařích?

Práci v Kravařích jsme si skutečně všichni užívali, a bylo to nejen nádhernou malbou v kapli a krásným okolím, ale zejména skvělou spoluprací jak na Městském úřadu, tak zejména přímo na zámku. Všichni na nás byli tak milí, těšil nás i zájem, se kterým sledovali průběh prací přímo na lešení. A zatímco některé naše jiné štace se vlečou a měli bychom je nejraději už dávno za sebou, u Kravař nám bylo líto, že sem kvůli krátkému termínu dotačního programu nemůžeme jezdit déle.

Pracujete v tichu nebo Vám při práci vyhrává rádio? A jsou mezi restaurátory i výrazní extroverti?

Záleží na prostředí, v kostele můžeme spíše ztlumit poslouchat klasickou muziku či slušné mluvené

slovo, v zámecké kapli bez návštěvníků lze naplno rozjet bigbít! A samozřejmě, že se někdy s kolegy na výběru konkrétního žánru či interpreta neshodneme, ale v našem veselém kolektivu by asi vyložený introvert, vyžadující striktně ticho, dlouho nevydržel. S postupující únavou a hodinou na lešení dochází i ke zpěvu, refrén: „...člověk ze zoufalství, snadno pomate se, muchomůrky bílé, budu sbírat v lese...“ bývá ten den zpravidla výzvou k ukončení práce.

Restaurování je pomalý proces a věřím, že si za danou dobu utvoříte k dílu vztah. Chodíváte „kontrolovat“, jak se mu daří, i následně po dokončení procesu?

Návraty vyžadují odvalu. Je vše v pořádku? Nestalo se nic, nezateklo stropem, neurazil někdo nějakou končetinu a pak to blbě neopravil, místo aby vám zavolal? Nesmyly se retuše či zlacení při příliš důkladném úklidu? Nesvítilo na obraz dlouho na jedno místo prudké světlo? Neměnily se náhle klimatické podmínky? Vždy se snažíme odevzdat svou práci co nejlépe, ale je toho spousta, co už po předání díla nemůžete nijak ovlivnit.

Prozradíte ještě na závěr, kde pracujete nyní nebo kam se chystáte?

Přijíždíme za restaurováním fresek od Javorníku po Mikulov, z Kravař až do plzeňského kostela sv. Bartoloměje, kde se podílíme mimo nástěnných maleb i na restaurování oltářů, soch a obrazů. Každý z nás se snaží stíhat i práci doma v ateliéru. Jeden kolega se věnuje mramorování varhan, druhý zase dělá na pergamenu faksimile malovaných středověkých rukopisů.

Příslušnost obcí na Hlučínsku ke krnovskému a opavskému knížectví

Jakub Mamula

11 / 2021 / 1

Po bitvě u Molvic 10. dubna 1741 s Pruskem přišla rakouská panovnice Marie Terezie o drtivou většinu Slezska. Vratislavským (Berlínským) mírem v roce 1742 získal pruský král něco málo přes čtyřicet tisíc km² slezského území včetně Kladska. Severní část opavského a krnovského knížectví i s příslušnými obcemi dnešního Hlučínska se tak na takřka dvě století stala součástí pruského státu. Novou hranici, rozdělující původní Opavsko i Krnovsko mezi Rakousko

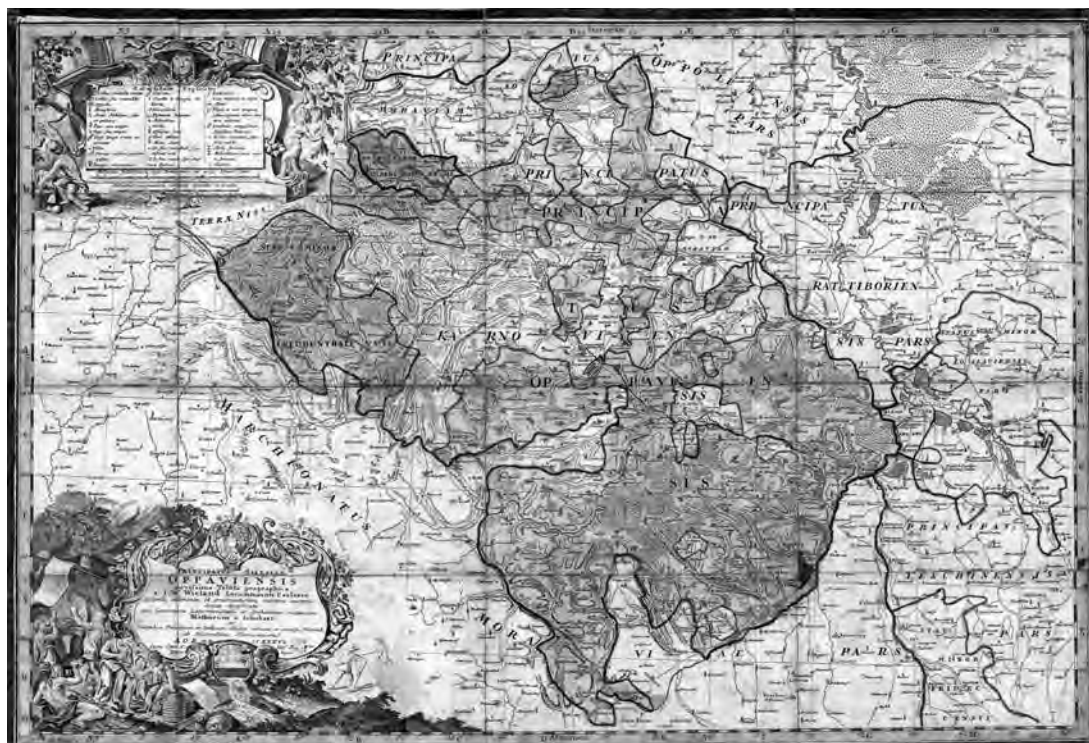
a Prusko, tvořila řeka Opava. Události okolo slezských válek, především pak následný vývoj obcí na území budoucího Hlučínska od druhé poloviny 18. století, jsou poměrně známé. Zaměříme ale naši pozornost ještě o něco více zpátky do minulosti (před rokem 1742) a poodhalme zemskou příslušnost hlučínských obcí k výše zmíněným vévodstvím. Na následujících řádkách zjistíme, že u některých obcí na jižním Ratibořsku nebyla v průběhu věků

tak jednoznačná, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Opavské knížectví vzniklo na základech původní (holsické) opavské provincie, která se rozkládala na pomezí českého a polského státu. Během 13. století zde probíhal čilý kolonizační ruch, jenž vedl společně s příchodem nového obyvatelstva také k zakládání nových lidských sídel. Přemysl II. Otakar pak toto území vyčlenil nejpozději po roce 1269 pro svého nemanželského syna Mikuláše I., který se stal zakladatelem vedlejší linie (opavských) Přemyslovců. Opavsko bylo zpočátku součástí Moravy, a to de facto až do roku 1318, kdy král Jan Lucemburský udělil opavskou zemi v léno Mikuláši II. a podřídil ji českému králi jakožto lennímu pánovi. Státoprávní poměr mezi českým králem a opavským vévodou definitivně určily listiny císaře Karla IV. v roce 1348, vydělující de jure Opavsko z Moravy.

Zásadní mezník ve vývoji zemské příslušnosti obcí na dnešním Hlučínsku představuje rozdělení opavského knížectví v roce 1377 mezi čtyři syny opavského knížete Mikuláše II. Tímto úkolem byla pověřena osmičlenná smírčí komise, která rozčlenila jednotlivé statky na Opavsku podle jejich výnosů tak, aby mohly být oba nově vzniklé úděly spravedlivě rozděleny mezi knížecí sourozence. To mělo za následek roztržštění původního knížectví na dva, následně tři samostatné územní celky. Ty však netvořily jednotlivý kus země. Na pomyslné mapě se tak jednotlivé manské statky příslušné do jednoho údělu nacházely uprostřed území údělu druhého a naopak.

Vévodové Václav I. a Přemek I. nabyli na základě losu jižní část opavského vévodství s městem Opavou. Vedle dalších statků pak získali také hrad Landek s jeho správním obvodem, do kterého patřilo město Hlučín a vsi Koblov, Markvartovice a Bobrovníky. Severní půle země připadla Janovi I., nejstaršímu z opavských Přemyslovců, a jeho nevlastnímu bratrovi Mikuláši III. Vzájemná antipatie mezi těmito oběma sourozenci však záhy vedla k dalšímu rozdělení jejich údělu. Jan I. se tak stal pánem čtvrtiny Opavska, jehož územní rozsah tvořily krnovský a bruntálský městský vikbild

Wielandova mapa opavského knížectví z roku 1736, ZA Opava

(v dnešním slova smyslu bychom mohli říct správní obvody města), hrady Fürstenwalde, Krnov, polovina Cvilína, Heraltice, Vartnov, Zátor, dále tvrže Kravaře a Sudice a další manské statky. Z dnešních obcí na Hlučínsku, které připadly k tzv. krnovskému dílu, se jmenovitě jednalo o Kravaře, Velké Hoštice, Kouty, Vrbku, Sudice, Rohov a Bělou.

Příslušnost jednotlivých statků k určeným zemím však nebyla trvalá. K přesunům majetků mezi jednotlivými úděly (zeměmi) totiž docházelo i v následujících letech. Například hrad Landek s městem Hlučínem převedl vévoda Přemek I. kvůli dluhům na svého bratra Mikuláše III., který jej pak dočasně svěřil olešnicko-kozelským vévodům Konrádovi II. a Konrádovi III. Tato knížata si pak území podržela až do sedmdesátých let 15. století, kdy jim ho odebral král Matyáš Korvín. Následně připadlo území těšínskému vévodovi Kazimírovi. Brzy nato jej ale koupil opavský hejtman a na počátku 16. století přenechala krnovská vévodkyně Barbora a Jiří ze Šelenberka a Kosti práva na hlučínské panství svým příbuzným Mikulášovi, Janovi a Valentínovi Opavsko-Ratibořským. V roce 1518 pak Bernard ze Zvole a na Hlučíně nechal zapsat hlučínské panství do opavských zemských desek, díky čemu se opět stalo součástí opavského knížectví. Při pohledu na Wielandovu mapu krnovského knížectví z roku 1736, tedy z doby těsně před ztrátou většiny Slezska, zjistíme, že součástí krnovského vévodství byly

i dnešní obce na Hlučínsku, a sice Velké Hoštice, Kravaře, Kouty, Lhotka, Vrbka, Sudice, Rohov, Hošťálkovic a Bělá.

Rozdělením původního opavského knížectví v roce 1377 vznikly tři vedle sebe existující části – Opavsko, Hlubčicko a Krnovsko. V období vrcholného a pozdního středověku se ještě nejednalo o samostatná knížectví, ale pouze o země, jejímiž držiteli byla i nadále přemyslovská knížata. Nicméně právě zmíněné Krnovsko (a později i s Hlubčickem) se stalo základem pro budoucí krnovské knížectví, ve kterém až do počátku 16. století vládla přemyslovská knížata. V roce 1524 prodal Jiří ze Šelenberka a Kostí zmíněné knížectví hohenzollernskému markraběti Janu Braniborsko-Ansbašskému. Říšská markrabata pak vlastnila Krnovsko až do Bílé Hory, kdy po porážce stavovského povstání bylo Janu Jiřímu zkonfiskováno a císařem uděleno Karlu knížeti z Lichtenštejna. Jinou cestou se ubíralo vlastní Opavsko, jež v šedesátých letech koupil král Jiří z Poděbrad a následně ho svěřil svým synům. Po bouřlivých událostech ovládl Opavsko Matyáš Korvín, resp. jeho nemanželský syn Jan Korvín. Na počátku 16. století se pak stalo Opavsko bezprostředním knížectvím, spravované českým králem, a to až do roku 1613, kdy jej císař Matyáš udělil Karlu knížeti z Lichtenštejna v léno. Po roce 1622 vládla lichtenštejnská knížata oběma knížectvím a stala se mlčenlivými svědky nedobrovolného rozpolcení jejich slezských držav po válkách mezi Rakouskem a Pruskem v polovině 18. století.

S vydělením Krnovska z opavského knížectví v dubnu 1377 došlo ke zřízení samostatného krnovského zemského soudu a současně také k založení jeho vlastních soudních knih. Zemskému soudu předsedal vévoda anebo v jeho zastoupení krnovský hejtman. Dalšími členy soudu byli zemský komorník, zemský sudí a zemský písař, přísedící pocházeli z řad krnovské šlechty. Krnovský zemský soud vedl tzv. zadní soudní knihy neboli zemské desky, jež se nám dochovaly od roku 1404. Pojišťovaly majetková práva svobodných, tzv. deskových statků, mezi které můžeme započítat například výše uvedené Kravaře, Kouty, Lhotku anebo Velké Hoštice. Dále soud vedl tzv. přední knihy, jejichž nejstarší zlomek pochází z roku 1498, do kterých se zapisovaly civilní i trestní spory šlechty anebo spory o meze. Soud zasedal původně čtyřikrát ročně a soudní stolicí bylo město Krnov. V případech soudních pří nebo změny vlastnictví svobodného šlechtického majetku, bylo nutné tuto změnu zanést do zemských desek, což si vyžadovalo osobní přítomnost před zemským soudem v Krnově. Cesta ze zmíněných Kravař nebo Velkých Hoštic, ležících v krnovském knížectví, k soudu do Krnova tak zákonitě vedla přes území opavského knížectví. Vlastní zemský soud a zemský sněm zasedal v Krnově až do poloviny 18. století, kdy byl v návaznosti na ztrátu poloviny území krnovského knížectví ve prospěch Pruska spojen se zemským soudem opavským. Historický vývoj obcí za řekou Opavou po roce 1742 už ale představuje zcela jinou kapitolu v jejich dějinách.

Kravaře a páni z Kravař

Tomáš Baletka

10 / 2020 / 2

Páni z Kravař, kteří se psali po vsi a dnešním městě Kravaře, a to i poté, co tuto starou rodovou državu v roce 1420 odprodali, byli významnými představiteli vysoké šlechty, kteří ve 14. a 15. století ovlivňovali nejen zemskou politickou scénu v Čechách a zvláště na Moravě, ale zasáhli svým způsobem také do evropských dějin.

První člen rodu a jakýsi otec zakladatel je sice znám, ale jeho identita je poněkud nejasná. Podobně je tomu s počátky „širší rodiny“. Pánové z Kravař patří do velmi košatého rozrodu nazývaného podle nejčastějšího osobního jména Benešovi. Rodovým znakem, společným všem příslušníkům tohoto rozrodu, byla tzv. stříbrná zavinutá střela na červeném poli. Jednalo se

ve své podstatě o válečný nástroj. Zavinutou střelou rozumíme šíp, na jehož konci byly navinuty kusy látky namočené do zápalné směsi. Ve značně stylizovaném výtvarném pojetí vypadala zavinutá střela jako šíp, na jehož konci je mohutný mužský knír. Od této podoby se také odvíjelo polské označení tohoto erbovního znamení „odrowanż“, do češtiny převáděné jako „odřívous“.

Označení souvisí s erbovní pověstí, kterou nám zprostředkoval polský heraldik a genealog Bartoloměj Paprocký z Hlohol (†1614) v několika ne příliš odlišných verzích. Podle té poněkud mladší a známější (z r. 1593) se vypravil někdy na sklonku druhého století našeho letopočtu ke dvoru moravského (či lépe

markomanského) krále řecký dobrodruh, který chtěl změřit své síly s moravským rekem Saulem. Moravský král Řeka vlídně přijal a uspořádal hostinu, přičemž kurážného Řeka schválně usadil vedle Saula. Řek se rozhlížel po přítomných, ale nikdo se mu nezdál dost vhodným protivníkem. Když mu král představil Saula, řecký obr řekl posměšně, že Saulovi bude stačit dát štílec do nosu. Saul zareagoval bleskurychle. Chytil řeckého obra za pysk a vousy a to všechno mu z tváře odtrhl. Saul potom takto ukázal Řekům knír králi – prostrčil šíp skrz nos a vousy a vyzdvihl tuto trofej nad hlavu. Od krále ji pak dostal na věčnou památku jako rytířské znamení, jež bylo nazváno odřifousem.

Starší verzi tohoto příběhu podal Paprocký ve svých »Herbech rycerstwa polskiego« (z r. 1584). Hrdinou je tu opět Moravan, který bojoval v cizí zemi s pohanem. Když pohan nemohl svého protivníka porazit žádnou zbraní, napadlo nešťastného cizince vyzvat jej k souboji na chůdách, což Moravana tak rozčílilo a urazilo, že pohanovi vytrhl vous i s nosem, a na znamení toho dostal pak erb zvaný Odrzywas.

Souvislost pověsti s polským prostředím, z něhož Paprocký vzešel a kde bylo toto erbovní znamení také hojně rozšířeno, je očividná. Dokonce jméno Saul je u několika členů polského rodu Odrowanů doloženo již ve 12. století. V českých zemích se příslušníci erbu zavnuté střely začínají objevovat na počátku 13. století. Podle středověké kroniky tzv. Beneše Minority založil v Benešově u Prahy pražský probošt Tobiáš (†1261) františkánský klášter, v němž shromáždil tělesné ostatky svých předků a pohřbil je uprostřed chóru. První měl být pan Benedikt, probošt vyšehradský, kancléř českého krále, následovali pan Beneš, pan Vok, otec pánů z Benešova, otec pánů z Dubé (jeho jméno není uvedeno, snad Matouš?), pan Drslav, otec pánů z Bechyně, pan Ondřej, Rupert, pan Beneš, pan Ondřej, pan Vok. Tak velké množství jmen dává již dopředu tušit, že genealogie rodu je velmi spletitá. Záznam Beneše Minority však nezakládá ani bezpečný podklad pro tvrzení, že rodová základna Benešoviců byla původně v Čechách, odkud se měli později dostat na Opavsko. V polovině 13. století se dají rozlišit dvě rodová ohniska, z toho opavského se na konci 13. století vyvíjeli mezi přední moravské šlechtice Vok (I.) z Kravař (†1327).

U Voka, jak bylo zmíněno výše, narážíme na obvyklý problém s identitou, nevíme totiž, které zmínky ještě můžeme k jeho osobě vztahovat a které už ne. Podle listinného falza již v roce 1263 vystupuje Vok, syn Drslava z Kravař, jenž býval obvykle ztotožňován s Vokem (I.) z Kravař. To by ovšem znamenalo, že by se

musel narodit někdy kolem roku 1240 a dožít se 80–90 let! Na konci 13. století se navíc v rodě Benešoviců vyskytují hned tři Vokové: jednak opavský komorník Vok z Kravař († 1289), syn Beneše ze Cvilína, dále údajný zakladatel rodu pánů z Kravař Vok (I.) a jeho bratr Jaroslav, synové Drslava z Kravař, kteří se psali střídavě z Kravař a Štítiny a jejichž bratrem byl rovněž Zbyslav (pokládáný za praotce pánů z Kravař a Tvorkova). Třetím Vokem byl zřejmě syn Beneše z Bránice. O rozpletení této změnky genealogických údajů se pokoušeli historikové už v 19. století a nakonec převážil názor, že Vok, který se uváděl pro léta 1263–1327, nebude jedna, ale dvě různé osoby, snad otec a syn. Opět jsme poněkud na rozpa-

Pečeť Voka (I.) z Kravař (†1327) na listině ze 17. října 1321 pro brněnské cisterciáčky, MZA Brno

Malebný Štramperk na pohlednici z počátku 20. století. Město bylo založeno moravským markrabětem Janem Jindřichem v roce 1359. V roce 1380 přijal celé panství lénem Vok (III.) z Kravař (†1386), ale jistě hrad držel delší dobu. Po Vokovi (III.) dědil jeho syn Vok (IV.) (†1406), jehož synem Jankem Jičínským z Kravař (†1433) vymřela jičínsko-fulnecká větev rodu. MZA Brno

cích, ke kterému z těchto Voků bychom mohli přiřadit zajímavou a dosti pozdní zprávu kronikáře Přibíka Pulkavy z Radenína (†1380), dle jehož podání se Vok z Kravař oženil s levobočnou dcerou Přemysla Otakara II., kterou král zplodil se svou dvorní dámou Anežkou z Kuenringu. Tímto sňatkem nepochybně vzrostla Vokova prestiž a získal zcela určitě „řádné věno“, jak doslova napsal Přibík Pulkava. O která panství se mohlo jednat, to přesně nevíme, ale mohlo by

Několik členů rodu zastávalo významné církevní úřady. Lacek (II.) z Kravař a Jičina, syn Voka (III.) a synovec známějšího Lacka (I.) z Kravař a Helfštejna, byl na podzim 1402 zvolen olomouckým biskupem a do úřadu byl uveden v květnu následujícího roku. Zemřel 5. května 1408 údajně po dlouhém trápení, způsobeném otráveným nápojem. Byl pohřben v Kroměříži v chrámu sv. Mořice. (Fiktivní podobizna biskupa Lacka v Paprockého Zrcadle z r. 1593). MZA Brno

jít například o Klimkovice (mají ve znaku českého lva a jejich německý název Königsberg by mohl připomínat zeměpanské založení) nebo o Strážnici. Jistotu však nemáme.

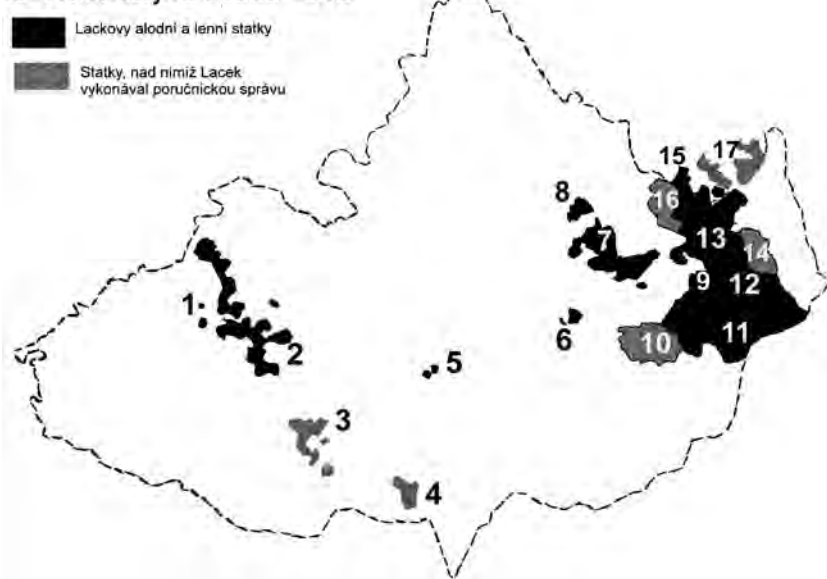
Zdá se, že na pověstech o pokrevním spojení pánů z Kravař s Přemyslovci může být něco pravdy a že Vok z Kravař skutečně mohl získat v této souvislosti od královské komory nějaké statky. První jistou zprávu o Vokovi (I.) máme z roku 1300, kdy vystupuje v úřadu krakovsko-sandoměřského hejtmana. V roce 1303 se objevuje u královského dvora v Praze, což nám naznačuje snad také něco o jeho ambicích. Po vymření Přemyslovců se rozpoutal zápas o jejich dědictví mezi Habsburky a korutanskými vévody, z něhož nakonec vyšel vítězně vévoda Jindřich Korutanský. V těchto bojích nestál Vok z Kravař zcela jistě stranou. Byl důležitým mužem, jehož podpora

určitě něco znamenala. Tak bychom si mohli vykládat listinu z 3. března 1308, kterou obdržel od Ekkona, mistra templářského řádu pro Čechy a Moravu, v níž získal do pronájmu na 31 let městečko Vsetín s hradem Friendsberkem a veškeré příslušenství tohoto panství. Podle některých historiků šlo o jeden z ústupků, resp. úplatků, jimiž si chtěli Habsburkové naklonit vlivné moravské pány.

Na jaře 1310 vypukla v Čechách proti neschopnému Jindřichovi Korutanskému vzpoura, která skončila na sklonku téhož roku přijetím vévody Jana Lucemburského jako nového panovníka. Patrně díky přímé vojenské podpoře, kterou Vok z Kravař králi několikrát poskytl, se jeho državy znovu rozrostly. Přesná data jednotlivých akvizic neznáme, ale výsledek je jistě důležitější. Když Vok (I.) z Kravař asi v roce 1327 umíral, patřily mu vedle Kravař a Baborówa hrady a panství Helfštejn, Plumlov, Starý Jičín a Nový Jičín, Fulnek a sousední území kolem Bílovce, kde záhy nechal založit nové město, nazvané po něm Wokenstadt, tj. Bílovec, dále Klimkovice a Vsetín. Na jihu Moravy získal Vok panství Strážnice. Od olomoucké kapituly koupil v roce 1323 dům v Olomouci, což bylo důležité z toho důvodu, že Vok zastával úřad komorníka olomoucké cudy (soudu) a v Olomouci se z titulu svého úřadu musel často zdržovat.

Po Vokovi (I.) zůstali zcela jistě dva synové: Jan a Drslav. Kromě nich ještě prameny stihly zachytit Voka (II.) z Kravař, asi nejstaršího Vokova syna, jenž se zřejmě oženil s dcerou Jindřicha z Rožmberka, s níž měl tři syny: Jindřicha (I.), Jana (II.) a Beneše (II.), a snad i jednu nebo více dcer. Žil patrně někde v Čechách, nejspíše na rožmberských statcích. Zemřel jistě před rokem 1329, pravděpodobně už na počátku 20. let 14. století. Moravu a Opavsko tak opanovali Jan neboli Ješek (I.) z Kravař (†1369) a Drslav (I.) z Kravař (†1365). Oba bratři si dědictví po otci Vokovi rozdělili, a to tak, že Drslav podržel statky na Opavsku, Ješek získal hrad Helfštýn s městem Lipníkem a panstvím, hrad Starý Jičín s městem Novým Jičínem a panstvím, disponoval také s Hustopečemi n. Bečvou, které zdědil po otci, stejně jako Vsetínem. Nevíme, od kdy držel hrad Rožnov s městečkem Rožnovcem (dnešní Rožnov p. R.). Ačkoliv byli od sebe oba bratři majetkově odděleni, uzavřeli v roce 1355 spolek na své statky, aby mohli po sobě vzájemně dědit. O Kravaře, Strážnici a Plumlov se posléze podělili potomci Voka (II.) – bratři Jindřich (I.) z Plumlova, Beneš (II.) a Ješek (II.), člen řádu německých rytířů, kteří takto společně poprvé vystupují v roce 1340. V první polovině 14. století tak máme bezpečně doloženo

Rozsah domény Lacka (I.) z Kravař a Helfštejna v roce 1415

Většina z mužských příslušníků rodu, počínaje Vokem (I.), držela četná panství na celé Moravě a často i ve slezských knížectvích. Mapa zachycuje přibližný rozsah všech panství pana Lacka (I.) z Kravař a Helfštejna k roku 1416, tedy datu jeho úmrtí: 1) Velké Meziříčí, 2) Velká Bíteš, 3) Moravský Krumlov (poručnická správa), 4) Šakvice, Zaječí a Přítluky, 5) Rousínov, 6) Žalkovice, Břest a Plešovec, 7) panství Helfštejn, 8) panství Hlubočky, 9) Arnoltovice a léno Meziříčí, 10) panství Lukov (poručnická správa), 11) panství Vsetín, 12) panství Rožnov, 13) panství Starý Jičín s Novým Jičínem (částečně poručnická správa), 14) zboží šostýnské (hrad Šostýn a příslušenství), 15) panství Fulnek, 16) panství Odry (poručnická správa), 17) panství Bílovec a Klimkovice (poručnická správa). MZA Brno

existenci dvou základních rodových větví: strážnicko-plumlovské a jičínsko-fulnecké.

Protože samotné panství Kravaře patřilo strážnicko-plumlovské větvi rodu, usuzujeme z toho, že tato větev pocházela od nejstaršího ze synů Voka (I.), jímž by měl být Vok (II.). Bohužel k dějinám vsi Kravaře se dochovalo pramenů jen poskrovnu a zdaleka nám nemohou odpovědět na všechny otázky. Víme, že před rokem 1224 Kravaře zcela jistě patřily panovníkovi. Král pak vyměnil tuto ves s jakýmsi Lutkem za Ludměřice a ty pak postoupil městu Opavě. Ludek přichází už roce 1222 jako kastelán na Hradci (nad Moravicí). V roce 1249 se připomínají Vítek a jeho bratr Hadold z Kravař a v roce 1269 Mrakota z Kravař. O jejich příbuzenství s pány z Kravař nic nevíme, ale zdá se, že k Benešovicům nepatřili a pokud se s nimi nějak spřiznili, pak jedině sňatkem. V roce 1275 se poprvé připomíná Vok z Kravař na listině pro klášter Hradisko. Jakýsi Vok, syn Drslavův, se měl v záležitostech kláštera angažovat podle listinného falza již v roce 1263. Ale tuto informaci pouze registrujeme. O skutečném rozsahu panství Kravaře se dozvídáme až z dílčí listiny na opavské vévodství z roku 1377. Tehdy držel Kravaře Václav (I.) Strážnický z Kravař (†1381), syn výše zmíněného Beneše (II.). Panství zahrnovalo ves Kravaře s tvrzí a vesnice Pilszcz (»Pulicz«), Velké Hoštice, Kouty (»Kut«), Rozumice (»Rosenicz«), Vrbku, Jilešovice a zřejmě podíly (»mit dem, das er do hat«, tj. s tím, co on tam má) ve vsích Tisku (»Czisk«), Komárově (»Kronaw«) a Slatině (»Bladin«). Památkou svého druhu na pány z Kravař je městský erb, do něhož se ale rodový znak Kravařů dostal až po povýšení na město v roce 1960.

Panství Kravaře prodal někdy před rokem 1420 Václavův syn Petr Strážnický z Kravař, který byl v letech 1412–1416 nejvyšším komorníkem olomoucké cúdy a pečetil v roce 1415 protestní list proti upálení Mistra Jana Husa. Po vypuknutí husitské revoluce se přidal ke straně podobojí a v letech 1417–1419 a znovu 1422–1425 byl moravským zemským hejtmanem. Ke vkladu kravařského zboží do krnovských zemských desk došlo na počátku června 1420. O důvodech prodeje můžeme spekulovat, mohl by například souviset s tím, že pan Petr se klonil na stranu husitské reformace a mohl cítit určitý politický tlak např. ze strany opavského vévody Přemka. Logičtější však asi bude vysvětlení, že potřeboval peníze. Panství totiž rozprodal po částech a novými vlastníky se stali většinou příslušníci kravařské klientely. Kravaře s místem, kde stála tvrz (Kopec *torzný*), a Kouty koupil Mikuláš ze Šlevic. Pan Pavlík ze Sovince získal Pilszcz, rytíř Boček z Labuť

a Zbyněk Hřivnác z Hněvošic Rozumice, vsi Hoštice a Komárov odkoupil Jan Helm z Výškovic, vsi Vrbku a Víckovice (později zaniklé u Vrbky) získal Ješek z Libosvár.

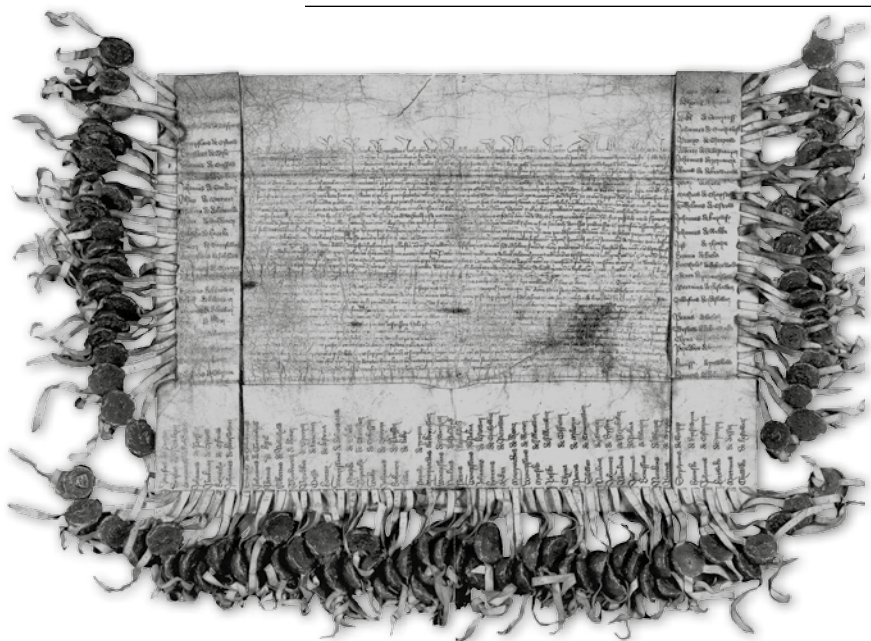
Strýc pana Petra Strážnického, pan Petr Plumlovský z Kravař (†1411), se naproti tomu stavěl k „viklefské herezi“ zcela odmítavě. Od roku 1405 zastával úřad komorníka olomoucké cúdy. Po smrti byl pohřben v augustiniánském klášteře v Prostějově, který v roce 1392 založil. Zůstali po něm synové Jindřich (II.) a Beneš (V.), z dcer známe Elišku, která se provdala za Jindřicha z Rožmberka, Dorotu, Uršulu a Perchtu, provdanou za Petra ze Šternberka na Konopišti. Po smrti Beneše (V.) patrně někdy v roce 1413 se zařadil Petrův syn Jindřich Plumlovský mezi nejbohatší moravské velmože. Náležely mu hrady a panství Zábřeh, Šternberk, Dvorce, Račice, biskupské léno Medlice a zřejmě též Brumov jako zeměpanská zástava. Netušíme, co přimělo Jindřicha Plumlovského

v roce 1414 k podniknutí dobrodružné cesty do galicjského Santiaga de Compostela, doslova na „Konec světa“ (název mysu). Kromě náboženského účelu měla cesta také politické aspekty, jak o tom svědčí jeho návštěva četných panovnických dvorů. Jeho úmyslem bylo navštívit Hispánii, Aragonii a Granadu. Počítal i s plavbou do Maroka, jelikož získal od francouzského krále doporučující listy pro vládce Benamarinu a Fezu. Cestou do Hispánie se stihl dokonce ještě zastavit v Kostnici a intervenoval ve prospěch Mistra Jana Husa u krále Zikmunda. Jak dlouho mu trvala zpáteční cesta, ale nevíme. Průvodní glect do „německého království“ platný na 20 dnů získal Jindřich 5. února 1416 v Perpignanu. Na Moravě je doložen až v červnu 1417. Od prosince 1419 se stal moravským zemským hejtmanem a v této funkci také padl 1. listopadu 1420 v bitvě u Vyšehradu. Byl pohřben v Prostějově v rodinném klášteře. Moravské majetky přešly na strážnickou větev.

Jindřich Plumlovský nebyl jediným členem rodu, kterého zlákal vzdálené země. Na zbožnou pouť do Svaté země se vydala Anežka ze Šternberka, vdova po Benešovi (III.) z Kravař. Za tím účelem získala souhlas od papeže Jana XXIII. Podle Bartoloměje Paprockého z Hlohohol skutečně dosáhla svého cíle, ale při návratu domů zemřela v roce 1411 na ostrově Rhodos, kde byla také pochována.

Mezi pány z Kravař patrně největšího věhlasu dosáhl Lacek (I.) z Kravař a Helfštejna (†1416), hlavní strůjce a organizátor slavného protestního listu české a moravské šlechty proti upálení Mistra Jana Husa v Kostnici. Lackovu proslulost dokazuje i Eberhard Windecke, kronikář krále Zikmunda Lucemburského, který o Lackovi mluví jako o „velkém pánu Lackovi z Moravy“. Fiktivní podobizna pana Lacka je převzata z Paprockého Zrcadla (1593), jeho náhrobek, který byl ještě na konci 16. století k vidění ve Fulneku, se do dneška patrně nedochoval. MZA Brno

Protestní list české a moravské šlechty proti upálení Mistra Jana Husa. Do dnešní doby se dochoval pouze jeden z osmi exemplářů, a to díky Mistru Pavlovi z Kravař (s pány z Kravař neměl společného určitě nic, zato s Kravařemi očividně ano), který byl jako kacíř upálen 23. července 1433 ve skotském St. Andrews. Patrně si exemplář listu přinesl s sebou do Skotska, kde se dochoval v univerzitní knihovně v Edinburghu. MZA Brno

Vraťme se k jičínsko-fulnecké větvi pánů z Kravař. Jejími prvními představiteli byli bratři Ješek a Drslav z Kravař, přičemž významného společenského postavení dosáhl starší z bratrů – Ješek. Mladší Drslav se sice také uplatnil u královského dvora a od roku 1359 až do své smrti zastával úřad královského hejtmana v kladském Frankensteinu (Żąbkowice), ale se svým bratrem Ješkem se nemohl měřit. Ješek byl od roku 1348 nejvyšším komorníkem olomoucké cúdy a v letech 1350–1352 zastával také úřad komorníka cúdy brněnské. Často pobýval na dvoře Karla IV. a byl členem jeho rady. Zemřel v roce 1369 bez potomků, takže o jeho dědictví se rozdělili jeho čtyři synovci Vok (III.) z Kravař a Jičina (†1386), Beneš (III.) z Kravař a Moravského Krumlova (†1398), Drslav (II.) z Kravař na Fulneku (†1380) a Lacek (I.) z Kravař a Helfštejna (†1416). Z nich největšího významu i věhlasu dosáhl bezpochyby pan Lacek.

Na pomyslném kariérním žebříčku postupoval pan Lacek spíše zvolna. Dlouho žil ve stínu svých starších bratrů. Od roku 1389 po dvacet let zasedal na moravském zemském soudě a byl také přisedícím manského soudu olomouckých biskupů. Už tehdy konal služby pro moravského markraběte Jošta nebo krále a na zasedáních soudu musela být omlouvána jeho nepřítomnost. Díky své manželce Markétě z Pogorelly, příbuzné vřatislavského biskupa Přeclava (1341–1376), se dostal rovněž do styku s polským panovnickým dvorem.

Ve válkách mezi markrabaty Joštem a Prokopem strnil spíše Joštovi. Patrně díky Joštovu vlivu se mohl Lacek stát v roce 1407 nejvyšším purkrabím pražským, hofmistrem dvora Václava IV. a členem královské rady. V Praze se seznámil s reformním učením mistra Jana Husa, na jehož kázání v Betlémské kapli doprovázel královnu Žofii, a stal se horlivým Husovým stoupenecem. Po smrti markraběte Jošta v roce 1411 byl jmenován moravským zemským hejtmanem, což byla nejvyšší funkce, jaké mohl moravský šlechtic ve své zemi dosáhnout. Pan Lacek svým vlivem zaštitil pronikání reformních myšlenek na Moravu. Podporoval také přímo polského krále v jeho zápase s řádem německých rytířů. V roce 1410 v bitvě u Grünwaldu bojovalo na straně Poláků také 4000 žoldnů z českých zemí, kteří tvořili dvě samostatné korouhve - korouhev sv. Jiří, složenou z Čechů i Moravanů, vedenou Sokolem z Lamberka a Zbyslavem z Tvorkova, a korouhev „*Iohannis Ienczikowicz baronis de Moravia*“, v němž je spatřován obvykle Lackův prasynovec Jan Jičínský z Kravař, jemuž podléhali pouze samí Moravané. V roce 1412 hostil pan Lacek v Meziříčí (Valašském) „s velkou pokorou a zbožností“ polského krále Vladislava Jagellonského, který se vracel z Uher do Polska. V roce 1414 se pan Lacek účastnil takzvané „hladové války“ proti řádu, a to osobně v čele oddílu 100 kopiníků a 300 střelců. Ačkoliv jeho příspěvek k polskému válečnému úsilí nebyl jistě rozhodující, oceněn byl velmi velkoryse. Za poskytnutou pomoc zapsal král Vladislav Lackovi z Kravař roční plat 500 hřiven grošů z výnosu urbury stříbrných dolů v Trzebinii u Krakova. Po Lackově smrti měli tento plat dostávat další členové rodu pánů z Kravař a jejich služebníci.

Nejspíše po návratu z Polska se pan Lacek mohl dozvědět, že Mistr Jan Hus byl v Kostnici zatčen. Když prosáklý navíc i zprávy, že král Zikmund navzdory svému glejtu Husa z vazby neosvobodil a ani mu nevymůže slibované slyšení, sezval pan Lacek na svůj hrad ve Velkém Meziříčí přední zemské úředníky a moravské pány. Společně odeslali králi Zikmundovi důrazný protest proti Husovu uvěznění. Z Lackova podnětu se moravská šlechta sešla znovu 8. května v Brně a naléhala na krále Zikmunda, aby dostal svému glejtu a danému slovu, neboť v opačném případě by to uškodilo jeho dobré pověsti. O čtyři dny později (12. května) byl vypraven do Kostnice podobný protest z Prahy, opatřený pečeti 250 českých a moravských pánů. V Kostnici se 13. května 1415 po dohodě s Lackem z Kravař obrátili čeští a polští zástupci na koncil s žádostí o poskytnutí slíbeného veřejného slyšení pro Mistra Jana Husa.

Ale vše bylo marné. Třebaže nakonec Mistr Jan Hus slibované veřejné slyšení dostal, byl odsouzen a 6. července 1415 upálen jako kacíř. Na Moravě byli někdy v téže době upáleni dva studenti pražské univerzity. Proto se univerzitní rektor Brikcí z Budy obrátil 8. července 1415 s rozhořčením na pana Lacka. Reakcí na tyto události byl nejdůležitější státnický čin pana Lacka – protestní list proti Husovu upálení.

Nejprve vzniklo v Praze politické prohlášení, které bylo 2. září 1415 zpečetěno některými pány, mezi jinými též panem Lackem. Do konce září pak list, který měl osm exemplářů, stvrzovali další pečatelé. Znovu se tu objevilo jméno pana Lacka, který tak list pečetil vlastně dvakrát, jednou v Čechách a podruhé na Moravě. Dohromady bylo na všech exemplářích protestního listu přivešeno 452 pečeti. Na počátku září došlo rovněž k ustavení branného husitského svazu, jehož existenci proklamovala listina z 5. září 1415. Pečetilo ji 55 zástupců vysokého panstva z Čech a Moravy. Úkolem svazu bylo čelit očekávaným útokům z katolické strany. V čele svazu stáli tři hejtmani, za Moravu jím byl pochopitelně Lacek z Kravař. Můžeme dnes pouze spekulovat, jakým směrem by se ubírala husitská revoluce, kdyby měla ve svém čele takové muže, jako byl pan Lacek. Zasáhla totiž smrt. Někdy na konci roku 1416 pan Lacek zemřel a byl pohřben ve fulneckém augustiniánském klášteře, který založil v roce 1389 jeho bratr Beneš (III.). Údajně právě kvůli Lackovu náhrobku ušetřili husité v roce 1427 po dobytí Fulneka budovu kláštera.

Po panu Lackovi zůstala pouze dcera Eliška, jeho synové Drslav (III.) a Jan (V.) zemřeli ještě za Lackova života. Politická linie, kterou pan Lacek nastolil, zůstala nicméně zachována, neboť otěží zemské politiky se chopila strážnická větev Kravařů, jež se zmocnila také Lackova majetku, především hradu Helfštejna. Kvůli tomu také žalovala Lackova dcera Eliška v květnu 1417 pana Petra z Kravař a Strážnice, že „mi upadl v mé dědictví v hrad Helfnstajn, v Lipník město i v jiné zboží, ježto k tomu hradu přísluší, ježto jest na mě po smrti otce mého, jakožto na dědičku spadlo“. Pan Petr ji musel nakonec nějakým majetkem odškodnit.

V průběhu husitské revoluce se většina příslušníků rodu držela strany podoobojí, a pokud byli donuceni stáhnout se z politického výsluní a podrobit se králi Zikmundovi, jako např. pan Petr Strážnický z Kravař v roce 1421, přebírali otěže odporu jejich synové, v tomto případě syn pana Petra Václav (II.). Oporou katolické strany na Moravě byl dlouho pan Janek Jičinský z Kravař. Vychoval ho sice pan Lacek, ale Jankův

sňatek s Přemyslovnou Anežkou Opavskou ho vtáhl ke katolické straně. Nakonec však i on přešel do husitského tábora, a dokonce se účastnil na přelomu roku 1429–1430 velké spanilé jízdy husitů do Saska, Durynska a Frank a v roce 1431 čelil křížákům v bitvě u Domažlic. Zemřel někdy v březnu 1433 a jeho závěť je pozoruhodným dokumentem, důležitým pro poznání služebnictva, čeledi a šlechtické suity tohoto husitského pána.

Pánové z Kravař vymřeli po meči Jiříkem z Kravař (†1466), jenž byl synem pana Petra z Kravař a Strážnice (†1434). Zůstal věrný politické tradici svého otce a jako kališník stál vždy na straně krále Jiřího z Poděbrad. Po Jiříkově smrti si rozsáhlé državy rozdělili manželé Jiříkových čtyř dcer – Ludmily (†před 1502), Kunhuty čili Kunky (†1510), Johanky (†1495) a Alžběty (†1500). S mírným zpožděním se o kravařské dědictví ucházeli také Tvorkovští z Kravař, jejichž původ můžeme odvozovat od Zbyslava, bratra Voka z Kravař. Na počátku 16. století však tyto informace už nebyly známé, takže Tvorkovští prohráli v roce 1535 spor o fundační právo k augustiniánským klášterům ve Fulneku a Prostějově. Opavský zemský soud je tehdy neuznal za „*ty pravé Kravařské, z toho rodu pošlé*“.

Kdysi mocný a vlivný panský rod připomíná dodnes jejich erbovní znamení, které můžeme najít ve znacích několika moravských měst: Bílovce, Fulneku, Nového Jičína, Štramberka, Moravského Krumlova, Plumlova, do 17. století také ve znaku Hustopeč nad Bečvou a od roku 1960 je kravařský odřívous také v erbu Kravař na Hlučínsku.

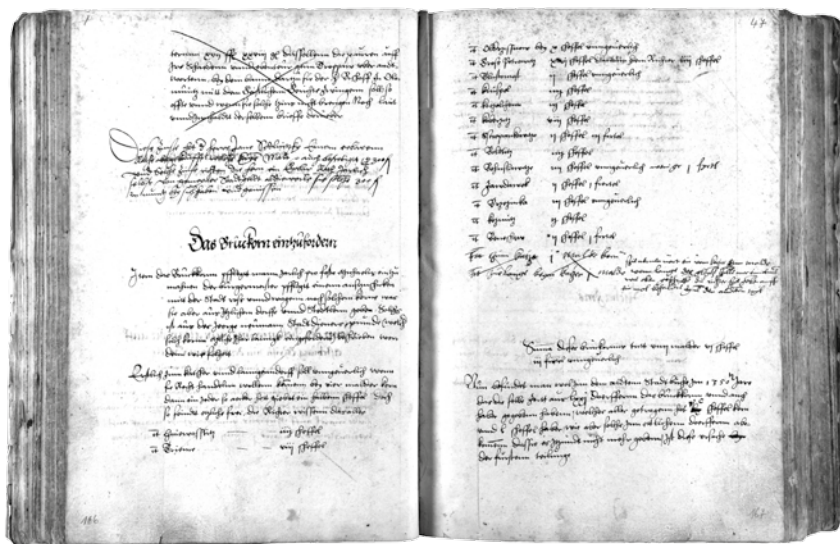
Prameny a literatura:

- Zemský archiv v Opavě, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318–1850, Zemské desky krnovské 1404–1522, inv. č. 944, sig. 1.
Tomáš BALETKA: *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*. Praha 2004.
Jiří ČÁREK: *Městské znaky v českých zemích*. Praha 1985.
František DVORSKÝ: *O starožitném panském rodě Benešoviců. Část I. O Benešovicích - vyjímaje rod pánů z Kravař*. Brno 1907. - Část II. O rodě pánů z Kravař. Brno 1910.
Irena HRABĚTOVÁ: *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol*. Brno 1992.
Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL: *Zrcadlo slavného markrabství moravského, v kterémž každý stav dávnost, vzácnost i povinnost svou uhlédá*. Olomouc 1593.
Václav ŠTĚPÁN: *Osobnost Lacka z Kravař. I. Lackův politický vzestup*. ČMM 109, 1991, s. 217-238; *II. Na orcholu politické dráhy*. ČMM 112, 1993, s. 11-42.
Adolf TUREK: *K životopisu Jana z Kravař. (Poslední člen jicko-fulnecké větve pánů z Kravař pastorkem polské královy?)*. Kravařsko. Vlastivědný sborník, VII, 1937, s. 1-3.
Adolf TUREK: *Hrad a panství Starý Jičín*. Nový Jičín 1978.

Mostní osep z roku 1349

Zdeněk Kravar

11 / 2021 / 1

Opavská městská kniha z 2. poloviny 16. století – soupis vesnic povinných placením mostního osep. Podle historiků Zukala a Sobotíka zápis osep pochází z roku 1558.

První písemná zmínka o určité lokalitě je často považována za rok založení místa, ačkoli tomu tak většinou není. Protože však u málokteré obce známe přesné datum vysazení nebo založení, jsou první spolehlivé zmínky v písemných pramenech oprávněným důvodem k připomenutí jubilea lokality.

Mnohé významné prameny, z nichž mohli čerpat badatelé a historici v 19. století nebo ještě před druhou světovou válkou, neznáme dnes jinak než v podobě opisů, neboť originál byl zničen. Značné ztráty písemností k dějinám Opavska jsou spojeny se závěrem druhé světové války, kdy na Horním Slezsku probíhaly těžké boje, kterým padlo za oběť mnoho životů zdejších obyvatel, ale také byly ztraceny památky nedozírné ceny.

V Opavě například shořela v závěru války cenná knihovna Gymnazijního muzea, uložená v minoritickém klášteře, která obsahovala asi 50 000 svazků.

Mezi nejvzácnější prameny k dějinám Opavy a Opavska, které jsou od závěru druhé světové války nezvěstné, patří takzvaná Opavská kronika (v originále Chronicon Oppaviense). Nacházela se na zámku Książ (německy Fürstenstein) v Dolním Slezsku. Byl to rukopis z doby kolem roku 1560, jehož autorem byl zřejmě opavský městský písař Polan z Polansdorfu. Tato kronika byla souborem právních dokumentů, které písař využíval pro svou práci. Nejstarší z nich pocházely ze 14. století. Mezi nimi se nacházel i jednostránkový seznam vesnic z roku 1349, které byly městu Opavě povinovány dárkami obilí. Byl to povinný příspěvek na udržování mostů přes řeku Opavu. Obyvatelé těchto obcí byli pak osvobozeni od placení mýta, které se platilo z každého provozu a kusu dobytka po překročení mostu.

V Polanově „kronice“ byl rejstřík zřejmě opsán do slovně podle opavské městské knihy z roku 1350 (dnes již rovněž ztracené). Ve 20. století tento pramen zaujal několik historiků, kteří si pořídili jeho opis. Josef Zukal o tématu mostní dávky v roce 1911 uveřejnil v němčině článek, avšak soupis obcí k němu nepřipojil. Teprve v roce 1963 se historik Bohumil Sobotík začal rejstříkem zabývat podrobněji a publikoval o něm dvoudílnou studii v Časopise slezského muzea. Při práci mohl vycházet pouze ze Zukalova opisu, který je však možné považovat za přesný výpis z Polanovy kroniky.

Pro mnoho obcí na Hlučínsku představuje rejstřík mostního osep důležitý pramen právě proto, že jsou zde poprvé písemně doloženy. Soupis je napsán latinsky a obsahuje 69 vesnic v okolí Opavy, které se nacházely na levém (severním) břehu řeky Opavy. V současnosti leží tyto vesnice na Hlubčicku, Ratibořsku (Polsko) a Hlučínsku. Vesnice lze rozdělit na dvě skupiny. Západní část (36 obcí) se nacházela v oblasti, která směřovala k městu od Krnova a Hlubčic. Na dnes neurčeném místě se nacházel most přes řeku Opavu, od něž vedla cesta k Jaktářské bráně. Východní část (33 obcí) zahrnovala lokality z dnešního Hlučínska a Ratibořska. Most se nacházel v Opavě před Ratibořskou bránou přibližně v místech, kde stojí současný most na Ratibořské ulici, oddělující jádro města a Kateřinky.

V rejstříku mostního osep je zmíněno 24 obcí z dnešního Hlučínska, kromě toho dvě vesnice později zaniklé. Pro 11 obcí je mostní osep prvním písemným dokladem o jejich existenci. Jsou to tyto obce:

Bělá (Belau), Hněvošice (Schreibersdorf), Chuchelná (Magna Chucheln), Rohov, (Rogau), Služovice (Sluzowicz), Strahovice (Strandorff), Třebom (Trybonne), Vrbka (Wiberc), Závada (Zabad) a Vřesina (Brissein).

Další obce mají svou existenci doloženu již starší písemnou zmínkou:

Oldřišov (Oderschau), Štěpánkovice (Schebanowice), Bolatice (Poleticz), Bohuslavice (Bohuslawicz), Hať (de villa Siffridi), Darkovice (Tarken), Píšť (Pyschen), Kobeřice (Koberwicz), Sudice (Zaudicz), Zábřeh (Zabrsein), Kouty (Kaut), Kravaře (Crawer) a Velké Hoštice (Hoschicz).

V soupise jsou dvě dnes již neexistující vesnice, totiž Mlýnov (Lyna), který se stal součástí Dolního Benešova, a Malé Kobeřice (Paruo Koberwicz), které splynuly s Kobeřicemi.

Některé vesnice, které jsou doloženy již daleko dříve, v soupisu chybí. Z obcí na Hlučínsku jsou to Chlebičov a Malé Hoštice, které měly přímou právní vazbu

na opavského knížete. Jejich obyvatelé tedy osepu města neodváděli, ale museli platit mýto při přechodu mostu.

Soupis obcí z rejstříku mostního osep je zajímavým historickým pramenem, který má především topografický význam. Jeho přínos tkví i v oblasti názvosloví, neboť v latinském textu jsou některé místní názvy, dříve známé ve slovanském tvaru, uvedeny v německé podobě.

Další význam dokumentu se týká rozsahu středověkých vsí na Opavsku. Dávky byly určeny tak, že se z každého lánů pole, který se ve vsi nacházel, odvádělo půl šefle obilí. Při vysázení vesnic dostal každý selský statek výměru právě jeden lán (cca 18-20 ha). Počet lánů podle odvedených šeflů tedy umožňuje vypočítat počet selských usedlostí ve vesnici. Výjimkou bylo pouze hospodářství rychtáře, které bylo od dávky osvobozeno. Fojt (rychtář) odpovídal za výběr mostního osep. Akce probíhala vždy na podzim po žních, na termín svatého Michala (29. září), kdy bylo obilí sváženo povozem opavské městské rady. Odvádělo se většinou žito, jen v několika výjimečných případech vesnice dávaly oves. Jeden šefl obilí měl přibližně 80 litrů.

V roce 1377 došlo k významné změně, neboť město Opava přišlo o více než polovinu z tohoto pravidelného každoročního příjmu. V souvislosti s rozdělením Opavského knížectví mezi dědice Mikuláše II. připadlo mnoho obcí do Krnovského a do Hlubčického knížectví. Mezi nimi bylo i několik vesnic z Hlučínska, například

Velké Hoštice a Kravaře. Paradoxně tak tyto vsi odváděly dávky do Krnova, ačkoli ležely blíže k Opavě.

Podle rejstříku mostního osep z druhé poloviny 16. století mělo tuto povinnost v Opavském knížectví pouze 16 lokalit, z Hlučínska to bylo jen těchto jedenáct: Hněvošice, Třebom, Oldřišov, Kobeřice, Štěpánkovice, Bolatice, Bohuslavice, Závada, Vřesina, Kozmice a Dolní Benešov. V pozdější době byly dávky na mostní osep sníženy asi na polovinu ve srovnání s rokem 1349, jak potvrzují urbáře města Opavy z let 1594 a 1645. Městská rada tyto dávky vymáhala stále obtížněji. Po třicetileté válce se vyšplhaly nevyrovnané pohledávky Opavy u většiny obcí na stovky šeflů a staly se tak v podstatě nedobytné.

Tečkou za tímto příjmem do městské pokladny, který byl zpočátku spolehlivým zdrojem významné komodity (obilí), učinily prusko-rakouské války a rozdělení Slezska v polovině 18. století. Řeka Opava se v daném úseku stala hraničním vodním tokem a všechny vesnice, které byly vůči městu Opavě povinovány mostním ospem, se ocitly na území cizího státu.

Literatura

Státní okresní archiv Opava, fond Archiv města Opavy, inv. č. 221, Opavská městská kniha.

Bohumil SOBOTÍK: *Opavský rejstřík mostního osep z roku 1349. Příspěvek k historickému místopisu*. Časopis Slezského muzea – série B, 12, 1963, s. 30–38, 79–90.

Josef ZUKAL: *Troppauer Brückenborn*. *Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens VI, 1910–1911*, s. 170–172.

Hlučínské cechy – příspěvek k poznání řemeslné výroby v Hlučíně v období raného novověku

Marek Skupien

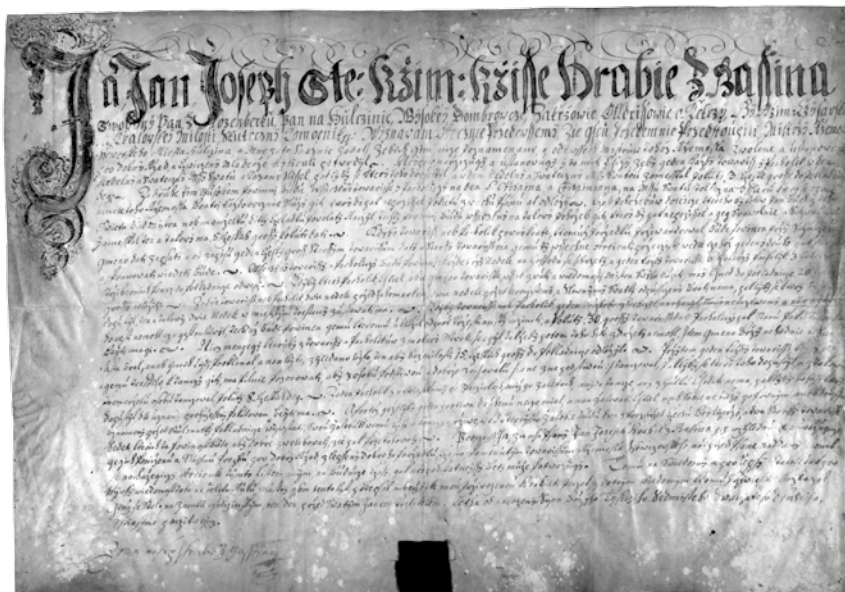
11 / 2021 / 1

Cechy (výraz je odvozen ze staroněmeckého *Zeche*, tj. řád, pořádek), tedy sdružení živnostníků jedné nebo více typů profesí, se postupně konstituovaly z náboženských korporací a z uskupení založených městskými radami pro snadnější správu města. S nejstaršími náběhy k cechovní organizaci se v českých zemích setkáváme ve druhé polovině 13. století. Stěžejní principy cechovní organizace lze spatřovat v rovině hospodářské, sociální a náboženské.

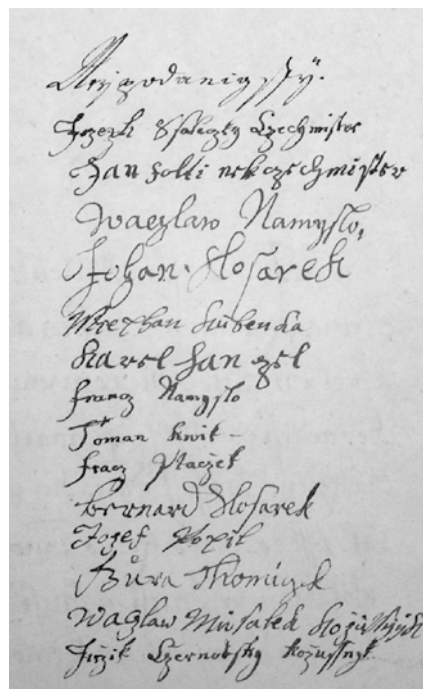
Cechovní organizace představovaly významný element také v dějinách poddanského města Hlučína a staly se nedílnou součástí jeho společenského

a ekonomického života. Vzhledem k nedostatečnému množství pramenného materiálu však nemůžeme blíže nahlédnout do jejich vývoje, a proto musí být následující příspěvek jen pokusem o shrnutí základních faktů.

Starší vývoj poddanských měst na Opavsku kulminoval ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století. Některá z nich dosáhla lepšího ekonomického rozvoje. Náležel k nim i Hlučín, jenž patřil k nejlidnatějším městským poddanským lokalitám v opavském knížectví. Příznivý vývoj nebyl možný bez pomoci vrchnosti. Majitelé hlučínského dominia podporovali také

Jan Josef hrabě z Gašina potvrzuje ševcovskému cechu v Hlučíně artikule pro tovaryše a učně (1722), Státní okresní archiv Opava

V roce 1733 žádali mistři hlučinského cechu ševců a kožešníků o potvrzení svých artikulí, Zemský archiv v Opavě

řemeslnou výrobu. První spolehlivé doklady o působení cechovních korporací v Hlučíně pocházejí právě z 16. století.

Nejstarší zpráva o cechu kovářů se vztahuje nejspíše k roku 1537. Seznam písemností hlučinských cechů, patrně z konce první třetiny 19. století, uvádí, že tehdy, konkrétně 7. dubna, řemeslníci obdrželi od cechu opavských kovářů artikule (též pořádek nebo statut; předpisy a pravidla upravující organizaci cechu) z roku 1451. Zpráva působí důvěryhodně, poněvadž cech kovářů, zámečnicků, mědikovců, mečířů a ostružníků z Opavy skutečně získal svá statuta dne 24. září 1451. Ostatně leptočet 1537 zaznamenává také hlučinská kronika z první půle 19. století, ovšem s tím, že statuta měla být „kovalskemu cechu“ vystavena Bernardem ze Zvole. To je samozřejmě nemožné, protože tento majitel hlučinského panství zemřel o Velikonocích 1536. Asi proto historikové Vincenc Prasek

a po něm Udo Wanderburg, kteří „seznam“ neznali, označili za vydavatele Bernardova dědice Kryštofa ze Zvole. Jejich tvrzení lze akceptovat v tom smyslu, že pokud se hlučinský cech teprve konstituoval, muselo se tak stát se svolením vrchnosti. Na druhou stranu nelze vyloučit fakt, že počátky sdružení sahaly před rok 1537 a že si kováři z Hlučína nechali svá

statuta v Opavě jen obnovit. Působení organizace kovářů v Hlučíně 16. století pak jednoznačně dokládá cechovní pečeť z roku 1592. Ve štítu můžeme spatřit v prvním poli podkovu, v druhém klíč zkrřížený se střelou či šípem, ve třetím kružidlo a ve čtvrtém vozové kolo. Je tedy zřejmé, že se koncem 16. století jednalo o cech sdružený. Vedle kovářů v něm byli organizováni také zámečníci, koláři, kružidlo pak bude symbolem bednářů nebo stolařů (obě řemesla máme v cechu explicitně doložena později). Jako smíšený mohl cech působit již od doby svého vzniku a jeho příslušníkem byl možná také kolář Jan Widlak, zachycený v listině hlučinského pána Štefana Bruntálského z Vrbna z roku 1552. Wanderburgovu informaci o obnovení statut cechu v roce 1595 nedokážeme potvrdit ani vyvrátit.

První zprávy o organizaci soukeníků se vztahují k roku 1554. Konfirmační listina z 18. století výslovně zaznamenává, že tehdy dosáhli udělení artikulí od Štefana Bruntálského z Vrbna. Literatura někdy hovoří o založení korporace, jindy zas o potvrzení cechovního pořádku. V úvahu přicházejí obě varianty. Originál Štefanovy listiny se totiž nedochoval a výše uvedená konfirmace se zmiňuje jen povšechně o tom, že statuta byla cechu dána hlučinským pánem.

V roce 1569 vystavili podle zápisu výše zmíněné hlučinské kroniky bratři Jan a Albrecht Bruntálský z Vrbna „...první privilegie tkadskemu cechu“. Opět nejsme schopni prokázat, zda šlo opravdu o ustavení organizace. Podobně jsme na tom s cechem ševcovským. Tentýž pramen datuje jeho vznik do roku 1572: „Švedsky cech založen, od koho to není vědomo, poněvadž ty jejich první listy skrz nepokojné časy k zmaření přišly“. Citované lze upřesnit v tom smyslu, že vydavatelem artikulí byli výše připomenutí bratři Jan a Albrecht. Privilegium bylo cechu potvrzeno v závěru první čtvrtiny 18. století. V konfirmaci, která se zachovala v opise, bohužel zachycujícím jen text samotných článků, nacházíme zmínku o „cechu ševceckém a kožušnickém“. Je tedy zřejmé, že již na počátku 70. let 16. století se jednalo o sdružení víceoborové. Někdy před třicetiletou válkou však možná kožešníci načas působili jako specializovaný cech.

Autor hlučinské kroniky se k roku 1600 zmiňuje o existenci pečeti řezníků. Tu se skutečně podařilo nalézt v aktovém materiálu z první poloviny 18. století. Cech řeznický tedy zcela určitě vyvíjel činnost již v 16. století a jeho členy mohli být Jan Tlustý uvedený v listině z roku 1552, masaři Kašpar Olej a Malchar Paskovsky, kteří v říjnu 1596 prodali svá jatka hlučinskému kaplanovi, a v neposlední řadě také řezníci pracující na volnickém trhu v Opavě. V 16. století

bychom mohli potkat v Hlučině i mistry cechu krejčovského. Listina vystavená sdruženému cechu ševců a kožešníků ve 20. letech 18. století a potvrzující cechovní pořádek z roku 1572 totiž mj. upravovala vztahy mezi kožešníky a cechem krejčích.

Řemeslníci výše uvedených profesí pracovali především pro místní trh a venkovské osady dominia. Jen některá odvětví se dokázala prosadit na regionální, případně nadregionální úrovni. V letech 1601–1604 povolili opavští radní jmenovitě uvedeným masařským volníkům z Hlučina prodej masa v jejich městě. Řezníci přiváděli hovězí a černý dobytek do Opavy, kde jej poráželi a nabízeli k prodeji. Výrobky hlučinských pláteníků a soukeníků se prodávaly v Opavě nebo Krnově a patrně byly dodávány rovněž do Vratislavi, Krakova, Uher a odsud na východ.

Dlouhotrvající klidný vývoj města vystřídaly ničivé události třicetileté války. Hlučín byl postižen válečnými událostmi vícekrát. Sužovaly jej požáry, drancování a kontribuce. Ve městě nastal notný úbytek obyvatelstva.

Primární úkol v obnově města byl spatřován v rekonstrukci poškozeného hospodářství. Prvotní předpoklad k oživení ekonomiky se odrážel v úsilí o potvrzování a rozšiřování privilegií. Hlučínu byly výsady potvrzovány či nově uděleny v letech 1625, 1629, 1632, 1694, 1710, 1712 (nejen pro Hlučín) a 1732. Blíže připomeňme jen listinu z roku 1694, kterou Rudolf hrabě z Gašína zprostil obyvatele města a předměstí některých poddanských závazků a zároveň je obdařil jistou mírou osobní svobody. Podle slov dokumentu byli „propuštěni z poddanství“, což ovšem nebylo deklarováno všeobecně a bez výhrad. Snaha o revitalizaci hospodářských poměrů se projevila také v četných konfirmacích cechovních privilegií, eventuálně v zakládání nových řemeslnických korporací.

Počátky sdružení pekařů jsou spojeny s rokem 1628. Cech se ustavil za pomoci jejich ostravských kolegů a hlučinského pána Václava Bruntálského z Vrba (s historií pekařského cechu se čtenář může blíže seznámit na stránkách časopisu Hlučínsko, roč. 1, č. 1). Dne 24. března 1628 obnovil Václav Bruntálský z Vrba za války ztracené či zničené výsady cechu řeznickému a nedlouho poté vystavil listinu hrnčírům. Dokument musel vzniknout někdy v prvních pěti měsících roku 1629. Bohužel nevíme, zda se jednalo o první statuta organizace, či o potvrzení a rozšíření staršího pořádku. Také artikule cechu krejčích byly „...skrz nepokojné vojenské časy stracene“. Renovovaný řád obdrželi 25. března 1657 díky vrchnosti, tedy od Jana Jiřího z Gašína. Kovářům a případně mistrům

dalších řemesel byly výsady z 30. let 16. století potvrzeny 14. února 1677 Rudolfem hrabětem z Gašína. Jeho listina byla konfirmována jiným hlučinským pánem, totiž Janem Josefem z Gašína, a to 27. září 1723. Tkalcí získali statuta rovněž od Rudolfa z Gašína, a to 9. března 1679. Snad šlo o konfirmaci. Tentýž pak, neznámo kdy, vydal i nedochovanou listinu pro tkalcovské tovaryše. Další listiny určené cechům se pojí s osobou Jana Josefa z Gašína. Dne 23. června 1722 obnovil a potvrdil ševcům a možná s nimi sdruženým kožešníkům řád, jež získali od Jana a Albrechta Bruntál-

Pečeť hlučinského sdruženého cechu kovářů, zámečnicků, kolářů, bednářů a sklenářů (1740), Zemský archiv v Opavě

Cechovní schůze ve Vídni (1736), Wikipedie

ských z Vrba v roce 1572. Originál písemnosti se nezachoval. To ovšem neplatí pro jinou listinu hraběte, hlásící se ke stejnému datu, kterou na žádost ševcovských mistrů konfirmoval artikule pro jejich tovaryše a učně. Zanedlouho Jan Josef vyšel vstříc kovářům a s nimi sdruženým řemeslům (srov. výše). A zkrátka nepřišli také soukeníci. V polovině dvacátých let 18. století se shodli na tom, že privilegium Štefana Bruntálského z Vrba je ve velmi špatném stavu, a to tak, „...že se sotvy s velikou těžkostí písmo čísti může“. Proto se mistři obrátili na Jana Josefa z Gašína, aby jej obnovil a potvrdil. Hlučinský pán jim vyhověl dne 15. května 1725. Patrně někdy v 18. století, a to nejspíše na jeho začátku či v druhém poločase, byl ustaven v Hlučině cech barvířů a kloboučníků. Nevíme o něm nic. Existenci korporace dokládá pouze typář.

Ačkoliv o poměru vrchnosti k hlučínskému řemeslnictvu víme jen velmi málo, nelze předpokládat, že by se jednalo o vztah výlučně bezproblémový. Už jen proto, že režijní hospodářství a městská řemeslná výroba byly vystaveny vzájemné konkurenci. Dále víme, že kromě pravidelných finančních poplatků odevzdávaných každým řemeslníkem byli hlučínské mistři nuceni odvádět dominiu různé platy nebo pracovat na panském. Urbář z konce dvacátých let 17. století eviduje povinnosti řeznických, krejčovských, tkalcovských, hrnčířských (vyráběli hrnce pro panskou ku-

mistři se měli čtvrtletně střídat a používat svých kůží. Odměnu obdrželi v penězích, a to „...podle uoážení časův a hodnosti roboty...“. Hlučínská kronika nás informuje o dávce obuvníků z tzv. Dubníka, „...na kterém před mnohými lety koruny k vydelavani koží tlukavali a z toho jim ten plat zustať“. Pořádek z konce první třetiny 17. století zaznamenává povinnosti hrnčířů. Za finanční odměnu robotovali na zámku a folvarcích (hospodářských dvorech) a nadto museli vyrobit „...každý týden po pořádku deset hrncův...“ pro panskou kuchyň. Za uvedené množství hrnců se platil jeden groš.

Urbář z roku 1728, respektive matriky, jednoznačně ukazují, že řemeslná výroba byla v Hlučíně velmi rozšířená. Vedle některých již jmenovaných cechovních řemesel registrujeme ve městě další řemeslné profese – jednalo se např. o sítaře a pletaře, sýraře, sedláře, sladovníky, provazníky, brusiče, perníkáře či pilaře. Nahlednout do skladby cechovních korporací nám však umožňují až archiválie vyhotovené ve spojitosti s reformou cechovnictví. Seznam cechů s daty vydání artikulí z roku 1730 evidoval v Hlučíně 8 korporací – kováře, soukeníky, tkalce, ševce, řezníky, krejčí, hrnčíře a pekaře. Názvy některých cechů bezpochyby neodrážejí realitu, protože některá sdružení byla víceoborová. V tomto i jiném směru mají větší vypovídací hodnotu konsignace řemeslníků a cechů z let 1732–1733. Podle druhé verze konsignace z ledna roku 1733 ve městě vyvíjelo činnost 8 cechů (z toho 2 sdružené), v nichž pracovalo 105 mistrů (z města bylo 75, odjinud 30). Jednalo se o soukeníky (15 mistrů z města), řezníky (24 z města – 5 působilo v Hlučíně a 19 docházelo do Opavy, 13 inkorporovaných, tzn. odjinud; zřejmě nejbohatší a nejvlivnější cech), tkalce (2 mistři z města, 6 inkorporovaných), ševce (8 mistrů z města, 4 inkorporovaní), pekaře (4 mistři z města, 1 inkorporovaný), kamnáře-hrnčíře (5 mistrů z města, 3 inkorporovaní), sdružený cech kovářů (2 mistři z města), bednářů (1 mistr z města), zámečníků (1 mistr z města), ranhojičů (1 mistr z města), sklenářů (1 mistr z města), kolářů (1 mistr z města) a stolařů (1 mistr z města) a sdružený cech krejčích (6 mistrů z města, 3 inkorporovaní) a kožešníků (3 mistři z města). Dále v Hlučíně žili 4 mistři, kteří byli organizováni v přespolních sdruženích. Řemenář se stal členem cechu v Ratiboři, barvíř na černo a dva sedláři náleželi k cechům v Opavě. Celkově tak bylo ve městě evidováno 79 řemeslnických mistrů 18 profesí. K početně nejsilnějším patřily obory textilní a oděvní (zejména soukenictví a výroba obuvi) a odvětví potravinářská (řezníci). Prakticky ve stejné době,

Cechovní truhlice sloužily k uchování důležitých písemností, předmětů a peněžní hotovosti, Slezské zemské muzeum

chyni) a ševcovských (odváděli peníze a slepice) mistrů. Podle artikulí z roku 1628 museli řezníci zdarma dodávat na zámek pro krmení loveckých ptáků srdce z každého kusu hovězího dobytka, který se v Hlučíně zabije pro trh, dále „...při neděli provodní...“ jedno živé tele a taktéž každoročně každý mistr „...loje spuštěného... po jedným kameni...“ (kámen – jednotka hmotnosti, 11,2 kg). Zároveň se nevyhnuli povinnosti kdykoliv porážet vrchnostenský dobytek, „...od kteréhožto zabíjení od hovada hovězího hlava, od vepře jedna klobása a dvě jelita, dva řádky chleba a konvicu piva... jim dáti se má...“. Statuta ševců (a asi i kožešníků) potvrzená v roce 1722 zavazovala řemeslníky k práci na zámku a panských dvorech, přičemž

tj. v březnu 1733, prosily hlučínské cechy císaře o potvrzení svých statut, jejichž opisy byly součástí žádostí. Oproti lednové konsignaci v nich chybí u kovářů a dalších ranhojič a o konfirmaci pořádku žádal cech „ševecký a kožušnický“. Je tedy zřejmé, že kožešníci nemohli být sdruženi s krejčími, jak tvrdí konsignace. Petice jsou cenné nejen pro vlastní opisy artikulí, nýbrž i pro podpisy mistrů, včetně uvedení funkce cechovních představených (cechmistři nejsou explicitně zaznamenáni u soukeníků a smíšeného cechu kovářů atd.). Nabízí se nám tak mj. možnost ověřit spolehlivost čísel uváděných v konsignaci. Počty řemeslníků nejsou totožné u cechu kovářů atd. (v žádosti figuruje 11 jmen), hrnčířů (v žádosti figuruje 5 jmen; patrně se podepsali pouze řemeslníci přímo z Hlučína) a z pochopitelného důvodu také u ševců a krejčích (ve skutečnosti ovšem konsignace eviduje navíc jen 1 kožešníka). Rozdíly tedy nejsou nijak dramatické a numerické údaje zachycené v konsignaci lze označit za víceméně hodnověrné. Podpisy mistrů hlučínských cechů byly připojeny také k návrhům na doplnění artikulí podle generálního cechovního patentu z roku 1740. Šlo o 5 tkalců, 12 řezníků, 4 pekaře, 7 soukeníků, 4 hrnčíře, 6 krejčích, 14 ševců a možná kožešníků a v jednom cechu organizované 2 kováře, 2 zámečníky, 1 koláře, 2 bednáře, 2 stolaře a 1 sklenáře. Značný pokles počtu řemeslníků u některých korporací (např. u soukeníků a řezníků) oproti roku 1733 vzbuzuje rozpaky a nastoluje otázku, zda skutečně všichni mistři připojili k návrhům své podpisy.

Výše uvedené prameny každopádně naznačují, že se již v první polovině 18. věku řemeslná výroba v Hlučíně rozvíjela vcelku obstojně. Mezi poddanskými městy opavského knížectví náležel Hlučín mezi lokality s největší koncentrací řemeslné výroby a nejrozvinutějším cechovním systémem.

Velmi cenným zdrojem poznatků o hlučínských ceších v první polovině 18. století je rovněž Protokol zpráv purkmistrovských, který obsahuje také soupisy nově ustavených cechmistrů stojících v čele příslušné korporace. Analýza tohoto pramene (v komparaci s jinými materiály) z pera Ireny Korbelařové napovídá, že ve výše zmíněných 8 ceších se prosadily všechny skupiny osedlých a alespoň v některých z nich rovněž neosedlí. Společenský původ cechmistrů naznačuje, že měšťané se nejvíce uplatnili v pekařském, řeznickém a soukenickém cechu, domkáři v krejčovském a tkalcovském cechu a předměšťané v cechu hrnčířském. Cechmistři, kteří byli v Hlučíně nejspíše voleni všemi příslušníky korporace a poté potvrzováni vrchností, se podíleli také na městské

správě, a to v drtivé většině ve funkcích konšelů a radních. Jen výjimečně se pak objevovali ve významném úřadě rychtáře či purkmistra.

Protokol zpráv purkmistrovských dokládá renovaci cechmistrovských úřadů cechů řezníků, krejčích, kovářů (o přidružených řemeslech se nehovoří), soukeníků, tkalců, ševců (o přidružených řemeslech se nehovoří), hrnčířů a pekařů. Do roku 1747 evidují seznamy všech 8 korporací. V následujících soupisech již chybí pekaři. Vše nasvědčuje tomu, že jejich organizace zanikla někdy mezi léty 1747–1754. Nevíme, zda všechny zbylé korporace vyvíjely činnost až do zániku cechovní soustavy, respektive jestli se plynule transformovaly v řemeslnická společenstva. Jistí si můžeme být pouze u ševců a s velkou pravděpodobností to platí také pro soukeníky.

Důležitým mezníkem ve vývoji města se stal rok 1742, kdy se stalo součástí Pruska. Ačkoliv pruský zábor přetřel obchodní cestu z Opavy do Krakova, hospodářský rozvoj Hlučína neustal. Patřil do kvalitativně nejvyšší kategorie tzv. akciových měst. V hlubčickém okrese se koncem 18. století řadil v řemeslné produkci na čelné místo hned za Hlubčice a po rozšíření tržních práv Fridrichem II. (1743) plnil díky příznivé poloze funkci význačného obchodního střediska.

S postupem industrializace se cechy stávaly brzdou rozvoje výroby. Vláda ve Vídni však přistoupila k velkému omezení cechovníctví až v roce 1731, kdy vydala generální cechovní patent. Od konce 18. století cechy ztratily zcela na významu. V Prusku, tzn. i v Hlučíně, došlo k jejich zrušení ve prospěch živnostenské svobody zásluhou reforem kancléře Hardenberga v letech 1810–1811. Dále fungovala jen řemeslnická společenstva.

Příspěvek je zkrácenou a upravenou verzí autorovy starší studie o ceších v Hlučíně – srov. Marek SKUPIEN: *Z dějin hlučínských cechů*, in: J. Hanzal – O. Šefčík (edd.), Sršatý Prajz. Erich Šefčík (1945–2004). Sborník k nedožitým 65. narozeninám historika a archiváře, Praha 2010, s. 69–84.

Zaniklý hrad Landek na Hlučínsku „...quod ab aqua Odra sub Landek fluente...“

Pavel Hruboň

Poznání historického vývoje středověkých opevněných sídel se nezdá potýká s nedostatkem či úplnou absencí písemných pramenů. Základní kostru historického výzkumu pak zpravidla tvoří nemnoho kusých listinných údajů převážně majetkoprávního charakteru, které rozšiřují výsledky případných archeologických průzkumů, doplněných o analogie s vývojem podobných lokalit v širším regionu. Proto otázky

Přístupová cesta do prostoru zaniklého hradu, foto autor

související se založeními a počátky hradištních či hradních lokalit, s majetkoprávním a stavebním vývojem, s jejich postavením v soustavě opevněných sídel určitého regionu, stejně jako otázky spojené s každodenním životem jejich obyvatel a nakonec i se samotnými dispozicemi, výslednými podobami hradních staveb, případně s jejich zánikem mohou být zodpovězeny jen zčásti, přičemž nemalým dílem se historický výklad nutně pohybuje v rovině hypotetických úvah založených na dedukci, analogii a tradici. V mnohém to platí i pro poznání historie dnes již zaniklého hradu Landeku.

Hrad Landek stával na stejnojmenném vrchu, který vystupuje z okolní krajiny do nadmořské výšky 280 metrů. Území vrchu je dnes katastrálně rozděleno mezi dvě ostravské městské části Petřkovice a Koblov, které bývaly až do poloviny 70. let 20. století samostatnými obcemi opavského okresu na východním okraji Hlučínska. Jižní temeno vrchu, jehož část s prostorem bývalého hradu je součástí katastru Koblova, se strmě vypíná 90 metrů nad hladinu nedalekého soutoku řek Odry a Ostravice. Řeka Ostravice až do míst, kde se pod Landekem vlévá do Odry, tvořila již ve středověku přirozenou, byť poněkud nevyzpytatelnou hranici několika zeměpanských i státních celků. Strategicko-geografická hraniční poloha vrchu s hradem ve východním rohu Opavského knížectví na styku s knížectvím Těšínským a Markrabstvím Moravským měla nepochybně svůj podíl nejen na jejich

pojmenování Landek (*Landecke*), čili roh země, ale také předurčovala ochrannou funkci zdejšího opevněného sídla jako pohraniční pevnosti.

Díky výšinné poloze nad soutokem obou zmiňovaných řek, pro vynikající rozhled daleko směrem na jihozápad a v neposlední řadě také díky svému strategickému umístění v severním předpolí Moravské brány představoval vrch Landek od období paleolitu místo, které lidé využívali k vybudování svých sídlišť. Exponovaná poloha Landeku vybízela k ne vždy vědecky motivovaným úvahám o dlouhé kontinuitě pravěkého osídlení, archeologické průzkumy však prozatím tento dnes již letitý předpoklad neprokázaly. Po pravěkých lovcích, kteří se zde usadili zhruba před 20 000 lety a zanechali po sobě archeologicky významné pozůstatky k nejznámějším patří Petřkovická venuše, je jako následující vrstva osídlení archeologicky prokazatelná až existence neopevněné halštatské osady lidu lužických popelnicových polí z 1. tisíciletí před n. l. Následujících více než 1000 let zde pravděpodobně nedošlo k trvalejšímu osídlení.

Až archeologické výzkumy uskutečněné v 50. a především v 70. letech minulého století v místech centrálního platá zaniklého středověkého hradu prokázaly existenci raně středověkého opevněného sídla na Landeku z doby hradištní. Zejména nálezy keramiky připouští závěr, že během druhé poloviny 8. století n. l. zde bylo vybudováno středně velké slovanské hradiště, které mělo tvar nepravidelného oválu o rozloze 0,61 hektarů. Dá se předpokládat, že bylo obehnané dřevěným palisádovým opevněním, z jihu a jihozápadu bylo chráněno prudkým skalnatým srázem a z přístupné severní strany monumentálním vnějším a vnitřním valem s příkopy. Vnější val je ještě dnes v terénu výrazný a udivuje svou délkou téměř 160 metrů a šířkou v patě až 18 metrů. O samotném hradišti toho mnoho známo není. Písemné prameny mlčí a ani nečetné a spíše jen sondážní archeologické akce mnoho z jeho vývoje neobjasnily. Přirozeně pak do historického výkladu vstoupily analogie s regionálně blízkými slovanskými hradišti Hradec u Opavy a Víno u Slezských Rudoltic, která vznikla během 8. století na území Opavska, obývaného v daném období západoslovanským kmenem Holasiců, a s dobře archeologicky zmapovaným hradištěm Chotěbuz – Podobora u Českého Těšína. Území Holasicka se během poslední čtvrtiny 9. století dostalo do těsnějšího kontaktu s Velkomoravskou říší. Někdy mezi léty 874–880 vytáhl velkomoravský panovník Svatopluk směrem na sever s cílem přivést ke křesťanství knížete a lid kmene Vislanů. Tehdy došlo buď k dobytí

a rozvrácení řady opevněných sídel, nebo bylo osazenstvo hradišť vypuzeno a nahrazeno velkomoravskou posádkou. Protože při výpadu na sever postupovaly velkomoravské oddíly s velkou pravděpodobností Moravskou bránou, dá se předpokládat, že jedna z těchto variant potkala i strategicky položené hradiště na vrchu Landek. Na základě nečetných archeologických artefaktů pocházejících z 11. a 12. století s možným přesahem i do 10. století se badatelé vcelku jednotně shodují na tom, že zdejší hradiště mohlo s určitou pauzou na přelomu 9. a 10. století fungovat dále až do 12. století, jeho sídelní rozsah však pro dané období zůstává neznámou. Stejná shoda panuje v odmítnutí starší hypotézy, že iniciátorem výstavby zdejšího opevněného sídla byl český kníže Břetislav I., který měl sítí hradišť v Poodří a ve Slezsku stavět hráz proti útokům polských Piastovců. Přemyslovci sice ovládli postupně do 80. let 10. století Holasicko, kam patrně náležel také Landek, ale asi není chybné předpokládat, že na přelomu 10. a 11. století byla holasická hradiště obsazena polskými posádkami v souvislosti se zábořem Čech a Moravy polským vládcem Boleslavem I. Chrabrým. A v polských rukou tato hradiště včetně Landeku zůstala i po opětovném dobytí Moravy přemyslovským knížetem Oldřichem někdy mezi léty 1018–1021 (nebo možná až v roce 1029). Tomu se sice podařilo vypudit Poláky a jejich domácí spojence z Moravy, ale severní předpolí Moravské brány včetně Holasicka pravděpodobně zůstalo v polských rukou minimálně do poloviny 12. století. V průběhu následujícího půlstoletí se pak Holasicko stalo provincií přemyslovského státu a s ním také hradiště na vrchu Landek, které ve 13. století vystřídal kamenný hrad.

Vedle závěrů archeologických výzkumů a nepatrného zbytku dodnes dochovaného hradního zdiva lze historii vrcholně středověkého hradu alespoň mezerovitě vyplnit písemnými doklady o jeho držitelích. Dobu vzniku hradu však můžeme z těchto pramenů pouze odvozovat. Počátky zjevného zájmu Přemyslovců o sídelní rozvoj severovýchodní části přemyslovského státu na pomezí Moravy a Slezska coby významné opory proti vpádům ze severu a severovýchodu se sice kladou již na počátek 13. století, ale historiky zvažovaným impulsem pro intenzivnější výstavbu nových opěrných fortifikačních objektů, a pravděpodobně také hradu Landeku, měl být především polsko-ruský vpád do opavské (holasické) provincie v roce 1253. Stavbu hradu tak s nemalou mírou jistoty inicioval někdy mezi léty 1253–1278 král Přemysl Otakar II. s cílem vybudovat v předpolí Moravské

brány hraniční pevnost, která měla chránit nejen tehdejší východní hranici opavské provincie a zároveň přemyslovského království, ale také zabezpečit zdejší úsek důležité obchodní cesty z Opavy do Krakova.

S vymežováním hranic souvisí i vůbec první jmenovitá zmínka o Landeku. Olomoucký biskup Dětrich z Hradce a těšínský kníže Měšek I. vydali 2. srpna 1297 každý po jedné listině, kterými zpečetili vzájem-

Pohled od rozhledny, směr jihozápad, foto autor

nou dohodu, stanovující hranice mezi statky olomouckého biskupství a územím těšínského knížectví. Hraniční předěl se měl táhnout po linii nestálého toku řeky Ostravice od místa, kde se pod Landekem vlévala do řeky Odry, až k uherským hranicím (*...quod ab aqua Odra sub Landek fluente, et ubi Ostravia influit in ipsam Odram ... usque ad metas Ungarie...*). Označení Landek zde sice není nijak specifikováno, ale z použitého původně německého názvu s koncovkou *ek (eck)*, který se ve středověku vcelku běžně používal k pojmenování hradů, lze usuzovat, že nad soutokem obou řek stál hrad toho jména. V této srpnové smlouvě se objevuje také jméno jistého Barutha, který vlastnil určité statky poblíž vymezených hranic u Ostravice (*et illic ubique contra bona Barutonis*). Jde téměř jistě o Sigfrida z Baruthu, šlechtice rodem pocházejícího z Lužice či z Braniborska, který ve své listině (*nos Siffridus dictus de Baruth*) vydané dne 28. ledna 1303 ve prospěch hlučínských měšťanů (*civium nostrorum de Hulczin*) vystupuje jako legitimní vlastník či snad lenní držitel panství a hradu Landeka (*datum apud Landek, castrum nostrum*). Tato listina, již Sigfrid z Baruthu hlučínským měšťanům potvrdil právo užívat pole při řece Opavici, darované jim Přemyslem Otakarem II., zřetelně vypovídá o hospodářsko-správním spojení tržního centra v Hlučíně s hradem Landekem a potvrzuje, respektive zakládá domněnku o založení hradu králem „železným a zlatým“. Obě centra tvořila jádro landecko-hlučínského panství, jehož

správu zajišťovali po téměř dvě staletí purkrabí na hradě Landeku. V době vydání zmíněné listiny byl kastelánem na Sigfridově hradě Landeku jistý Jindřich z Nikolsdorfu, řečený z Rotenburgu. Panství s hradem patřilo zpočátku nepochybně k zeměpanskému zboží na východní hranici opavské provincie. Po smrti Přemysla Otakara II. na Moravském poli v roce 1278 převzal jeho oblíbený, ale levobočný syn Mikuláš I.

Severní val, foto autor

přímou vládu nad Opavskem. V roce 1282 vstoupil do jeho služeb Sigfrid z Baruthu a tehdy pravděpodobně také získal úřad purkrabího na zeměpanském hradě Landeku. Jak a kdy přišel k alodnímu či lennímu vlastnictví landeckého hradu a panství, není

zcela jasné. Mikuláš I. se po stabilizaci přemyslovské moci v Českém království dostával do konfliktů s královskou politikou a v roce 1295 odešel v souvislosti s polskou orientací zahraniční politiky Václava II. do Polska, kde se stal krakovským hejtmanem. Snad v tomto období nabyl v nějakém vlastnickém režimu landecko-hlučínské panství zmiňovaný Sigfrid z Baruthu. Jistou roli v tom mohlo hrát také to, že obranná funkce Landeku jako zeměpanské hraniční pevnosti byla v roce 1291 významně upozaděna spojeneckou smlouvou mezi králem Václavem II. a těšínským knížetem Měškem I., jehož posádka na ostravském hradě měla na dohled svůj protějšek na landeckém vrchu. Nedlouho po roce 1303 mizí rod de Baruth z prostoru moravskoslezského pomezí, kde si vydobyl v 80. a 90. letech 13. století vcelku významné postavení.

V písemných pramenech se hrad Landek objevuje znovu až o více než 40 let později. V tomto „hluchém“ období a snad ještě dříve než čeští králové Jan Lucemburský a Karel IV. učinili Opavsko v létech 1318 a 1348 dědičným knížectvím, respektive zvláštním lénem České koruny, se hrad Landek i s panstvím vrátil do soustavy zeměpanského majetku opavského knížete. Nedlouho před rokem 1349 však Landek tento status opět ztratil. Toho roku se připomíná v listině opavského knížete Mikuláše II. bývalý těšínský fojt Petr (z Warty) jako správce a pán na hradě Landeku (*rector et dominus castris Landek*). Nejpozději počátkem roku 1359 musel kníže Mikuláš II. plně obnovit svá vrchní i vlastnická práva k panství a hradu, neboť právě toho roku mu Karel IV. dovolil, aby zapsal své poslední manželce Jutě Nemočilské věno na hradě

Landeku a na měste Hlubčicích v obvyklé výši 4000 kop pražských grošů. Patrně to však neznamenalo, že by landecko-hlučínské panství bylo vyňato z přímé správy knížete a jeho komory, a to platilo i po smrti Mikuláše II. v roce 1365.

Po Mikuláši II. zbyli čtyři synové a nebylo jednoduché vyrovnat se s jejich dědictvím. Otázka byla z velké části komisionálně vyřešena 18. dubna 1377 stanovením spojených dílů knížectví jednotlivým knížecím synům. V příslušných listinách vydaných zástupci rozhodčí komise lze poprvé doložit rozsah landecko-hlučínské správního teritoria, které připadlo do spojeneckého údílu knížat Václava I. a Přemka I. Vedle hradu Landeku s hospodářským dvorem, lesy, vodami a mlýny tvořilo panství město Hlučín s velkým mlýnem a vesnice Koblou, Markvartovice a Bobrovníky. Blízké Petřkovice tehdy představovaly samostatný šlechtický statek, jehož držitelem byl v daném roce jistý Pašek z Petřkovic.

Hrad Landek v rukou bratří Václava I. a Přemka I. dlouho nezůstal. Přemek I. se pokusil srovnat díl starších neumořených dluhů vůči olešnicko-kozelským knížatům Konrádovi II. a Konrádovi III. ve výši 2500 hřiven pražských grošů tím, že část svých zeměpanských majetků včetně celého landecko-hlučínské panství převedl na bratra Mikuláše III. Ten byl po matce Hedvice Olešnické, druhé ženě Mikuláše II., spřízněn s olešnickými knížaty a nejpozději v roce 1385 jim zastavil tyto statky do výše dluhu, po jehož umoření měla být zástava vrácena Přemkovi I. Z ne zcela jasných důvodů se tak nestalo. Hrad Landek, město Hlučín a všechny vsi panství následně zůstaly v zástavě a později ve vlastnické držbě těchto slezských knížat téměř 100 let, s krátkou přestávkou na konci 30. let 15. století.

K samotnému hradu se pro 15. století nedochovaly prakticky žádné písemné doklady. Přesto, i díky zmínce z počátku následujícího století, lze vcelku s jistotou tvrdit, že toto století plné válek se stalo epilogem landeckého hradu jako aktivního správního centra panství a funkčního obranného i obytného objektu. Hrad Landek prošel válečnou zatěžkávací zkouškou již v době husitských válek. Během tažení husitů a jejich sympatizantů proti katolickým olešnicko-kozelským knížatům v roce 1428, kdy se bojovalo také před nedalekou Ostravou, mohlo dojít, byť si tím jisti být nemůžeme, k určitému, možná k rozsáhlému poškození hradu. Tuto skutečnost naznačuje také to, že olešnickí zástavní páni částečně přenesli správu panství do městské tvrze v Hlučíně. Hlučínské panství, nepochybně i s hradem, přešlo někdy v 50. letech

15. století ze zástavní držby do přímého vlastnictví olešnicko-kozelských knížat, což jim potvrdil v roce 1459 český král Jiří z Poděbrad. Poděbradové pak v roce 1473 nebo 1474 panství i s hradem od olešnicko-kozelských knížat koupili. Právě v roce 1474 procházelo Opavsko intenzivní fází válečného střetu mezi českým králem Vladislavem II. Jagellonským a Matyášem Korvínem, uherským panovníkem a českým vzdorokrálem. Vcelku je mezi badateli shoda na tom, že hrad Landek měl být právě v tomto roce dobyt uherskými vojsky a poškozen natolik, že byl zanedlouho ponechán svému osudu a sídlo panství se přesunulo do obyvatelného a asi i tehdejšího standardům na bydlení lépe uzpůsobeného panského sídla v městečku Hlučíně. Výslovný doklad o tom, že hrad Landek přestal být obýván, pochází z roku 1518. Toho roku nechal těšínský kníže Kazimír II. zapsat do opavských zemských desek prodej a převod svého hlučínského panství Bernartovi ze Zvole, který touto koupí získal město Hlučín, „pustý hrad Landek“ a vsi Bobrovníky, Darkovice, Hať, Koblov, Lhotku, Ludgerovice a tehdy již k panství náležející Petřkovice.

Panství měnilo majitele a ti o hrad nejevili zájem. Ten postupně pustl a měnil se v ruinu, kterou, jak se zdá, hojně využívaly jako útočiště loupeživé bandy. To sice vedlo v 17. století k částečné demolici opevnění, ale snad až do poloviny 19. století bylo zdivo staveb, sklepy a zčásti také opevnění vcelku zřetelné. Zřícenina odolávala povětrnostním vlivům i lidem téměř tři a půl staletí, ale bohužel nepřežila nástup těžby uhlí na Landeku a v jeho okolí na počátku 19. století. S přílivem nové pracovní síly pro místní doly vystávala potřeba nového obydlí v okolních vesnicích a hradní zřícenina nabízela poměrně velké množství kvalitního stavebního kamene. Dle některých zpráv rozebrali zdivo hradu v průběhu 19. století obyvatelé zdejších vsí, zpravidla se uvádí z nedaleké vsi Koblova a vzdálenějších Šilheřovic. A nutno dodat, že „nájezdníci“ byli velmi pilní, protože již na přelomu 19. a 20. století toho moc k vidění nebylo, a do dnešních dnů se z hmoty středověkého hradu, kromě nepatrného kousku zdiva, který je navíc neznalému návštěvníkovi dobře skryt v houštině, nezachovalo prakticky nic. Také proto lze o podobě a dispozici hradu pouze spekulovat.

Starší údaje hovoří o tom, že fortifikace měla mít pravidelný ortogonální půdorys s věžemi v rozích, ovšem konfigurace terénu dle archeologů tuto informaci víceméně nepodporuje. Alespoň částečnou představu o půdorysu hradu by mohl přinést rozsáhlý archeologický průzkum. V průběhu minulého století bylo

uskutečněno několik sondážních akcí, které vynesly na světlo řadu keramických a kovových artefaktů vypovídajících o životě na hradě, ale o podobě a dispozici hradu řekly pouze to, že objevené maltové podlahy mohly patřit k objektu hradního paláce, situovaného na chráněné jižní straně. Protože doposud nebyly objeveny žádné historické prameny, které by mohly slovem či obrazem poskytnout informaci o dobovém vzhledu hradu či jeho zříceniny, nezbývá než se v tomto ohledu spokojit s dosavadním stavem historického i archeologického poznání, popřípadě v umělecké rovině popustit uzdu imaginaci.

Pozůstatky hradního zdiva,
foto autor

Prameny a literatura:

- Jaroslav BAKALA: *Středověké osídlení levobřežního Ostravska*. In: Ostrava 14. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, Ostrava 1987, s. 151-180.
- Jaroslav BAKALA: *Středověké a raně novověké osídlení*. In: Landek – svědek dávné minulosti. Ostrava 1996, s. 56-59.
- František ČERNÝ: *O Landeku – hradu na Hlučínsku*. In: Těšínský kalendář 18, 1939, s. 109-110.
- Ladislav HOSÁK: *Historický místopis země Moravsko-slezské, VII – Opavský kraj*. Praha-Brno 1938, s. 807-809.
- Vratislav JANÁK: *Landek před příchodem Slovanů*. In: Landek – svědek dávné minulosti. Ostrava 1996, s. 43-46.
- Jan KAPRAS (ed.): *Pozůstatky knih zemského práva knížetství opavského II*. Desky zemské. Historický archiv 31. Praha 1908.
- Pavel KOUŘIL: *Slovanské osídlení českého Slezska*. Brno – Český Těšín 1994.
- Pavel KOUŘIL: *Slovanské hradisko a středověký hrad*. In: Landek – svědek dávné minulosti. Ostrava 1996, s. 47-55.
- Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA: *Hrady českého Slezska*. Brno – Opava 2000. (zde podrobná bibliografie k hradu na s. 252-253)
- Miroslav PLAČEK: *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1996.
- Simon POHLUDKA: *Burg Landek an der Oder*. In: Ratiborer Heimat-Kalender. Ratibor 1940, s. 78-80.
- Vincenc PRASEK: *Historická topografie země Opavské*. Opava 1889.
- Vincenc PRASEK: *Překlad s výkladem na dílčí listy země Opavské z r. 1377*. In: Program českého vyššího gymnasia v Opavě, Opava 1890, s. 3-24.
- Augustin WELTZEL: *Besiedlungen der nördlich der Oppa gelegenen Landes I*. Leobschütz 1890.
- František ŽEBRÁK: *Koblov a hrad Landek z pohledu staletí*. Ostrava 2011.

Odměna dobrému pastýři (pověst o hradu Landek)

Anna Malchárková

11 / 2021 / 1

Na konci Hlučínska se vine lehce stoupající kopec Landek. Kdysi dávno na jeho vršku stával kamenný hrad, který měl podobu čtverce. Z každého rohu se tyčila strážní věž, která sloužila jako oko jestřába a hlídala každý pohyb po okolí. Ze tří stran byl hrad obehnán vysokými zdmi a hlubokými příkopy. Čtvrtou

Pohled z Landeka na meandrující Odru, výřez z litografie E. W. Knippela, pol. 19. století

stranu, směrem k řece, chránila tekoucí Odra a strmá skaliska. Na nádvoří byla studna a přístup do hradu bránil jen padací most. Nedobytný hrad s pevnými hradbami obýval rytíř Sifrid z Barutu.

Nebyl to zlý pán, daroval Hlučínu a blízkým vsím rozsáhlé pozemky a stvrdil je darovací listinou. Pozemky sloužily jako pastviny a táhly se až k řece Opavici. Rytíř Sifrid prokázal svým

poddaným poslední dobrý skutek a pak sídlo opustil. Hrad na čas osídlil velice výbojný rytíř Wallenstein. Se svou družinou pořádal bojové výpravy, raboval cizí území a zneklidňoval celé okolí. Cílem jeho výprav byl i nedaleký hrad Barutsverk, který byl několikrát přepaden a vypleněn. Vlastnil ho rytíř Lesko, kterému došla trpělivost, a aby řádění ukončil, požádal ostatní rytíře o pomoc. Domluvili se, spojili své družiny a ve velké síle hrad Landek přepadli, vyplenili a nakonec rozbořili. Z hrdého hradu zůstala jen zřícenina. Po staletí se mezi zbořenými zdmi proháněl vítr, slepými okny svítilo slunce, a nakonec déšť a sníh dokonaly své dílo. Ruina chátrala a chátrala, až ji nakonec pohltila zem.

Landek pomalu zarůstal keři, dřevinami a vysokou travou. Vyrostly tam louky, pastviny pro dobytek a na úpatí kopce se krčily malé chalupy s chudými lidmi. V jedné z nich bydlel i mladý pastýř, který měl na starost fojtovo stádo ovcí. Výdělek za hlídání byl tak malý, že ani nestačil na denní obživu pro něj i jeho starou matku. O ovce se však poctivě staral. Každé ráno je vyháněl z ohrady na pastvu a večer je znovu zaháněl zpátky. Zůstával s nimi celý den, obcházel stádo a dával pozor, aby se nezatoulaly.

Sotva vyšlo slunce, na pastvinách se ozývala písťalka. Pasáček hlídal a krásně hrál. Melodie odposlouchával od ptáků a naučil se je tak, že se jim málem vyrovnal. Den co den to bývalo stejné, až jednou navečer zjistil, že mu chybí jedna ovečka! Neuměl sice počítat,

ale neúplné stádo poznal. Ztratila se zrovna ta jeho oblíbená, celá bílá s černým flekem na hlavě. Měl ji rád, chodila za ním jako psík a slyšela na jméno „Malá.“ Hledal ji, zmateně pobíhal sem a tam. Vyšly už i první hvězdy, ale po ovečce se slehla zem. Ve večerním tichu se zdálky ozval slabý bekot. Zaradoval se a vydal k němu. Mečení se ozvalo znovu a vycházelo z místa, kde rostly trnky a keře. Prodral se křovím a překvapeně zůstal stát. Místo ovečky objevil hlubokou díru v zemi. Naklonil se nad ni a zavolal: „Malá, jsi tam dole?“

Nečekal, že mu odpoví, a bez váhání se spustil dolů. Všude byla tma, šel jen po hlase. Jednou byl blízký, podruhé vzdálený jako ozvěna, která lehce ošálí. Měl strach, mezi lidmi se proslýchalo, že pod Landekem není něco v pořádku, ale záchrana ovečky měla přednost. Přidržel se stěny a postupoval rozšířenou klenbou, která vedla až pod hradní zříceninu. Klopýtal a volal: „Malá, kde jsi?“ Najednou stanul před otevřenými vraty a za nimi bylo světlo jako ve dne. Oslněn leskem si zastínil oči, a když je znovu otevřel, naskytl se mu pohled na nesmírné bohatství. Po obou stranách chodby stály truhlice plné zlata, stříbra, drahých pohárů, přilbic a šperků. Mezi nimi se válely rozházené černé lesklé kameny, které nikdy neviděl. Pasáček si připadal jako v jiném světě. Netroufal si nic vzít do rukou, jen se díval a díval.

Znenadání před ním stála pěkná paní v rytířském šatu. Usmála se na něj a mile k němu promluvila: „Zasloužíš si odměnu, jsi poctivý člověk. Vezmi si něco z mého bohatství. Naber si tolik, kolik potřebuješ a ber, co uneseš!“ Podala mu mošničku a pasáček do ní vkládal něco ze zlata, něco ze stříbra a pro maminku korálky. Pak natáhl ruku po černém kamínku, ale paní rytířka ho hned zarazila: „Černé kamínky tady nech ležet. Ještě nepřišel jejich čas. Toto bohatství bude sloužit lidem, kteří se teprve narodí. Nedostanou ho však zadarmo, budou ho dobývat ze země tvrdou prací, potem a krví.“

Ovčák poděkoval, dodal si odvahy a zeptal se: „Kdo jsi, paní?“ „Jsem paní z Landeku,“ odpověděla, ukázala na zatoulanou ovečku a zmizela. Obdarovaný pasáček se i s ovečkou šťastně vrátili domů. Z darů podzemí bylo na chleba i klidný dlouhý život.

Zvěst o pokladu se rychle rozšířila, pod zem se vydalo množství lidí, aby našli zlato a zbohatli. Bloudili chodbami, kopali, hledali, ale poklad nenašli. Touha po bohatství přiváděla k Landeku další a další chamtivce. Varování, že se země uzavře a oni zahynou, nebrali vážně. I stalo se, že v podzemí zadunělo, chodby se propadly a všechny chamtivce zavalila zem.

Rozeprě o hranice panství Hlučín ve 2. polovině 16. století

Jan Hruboš

11 / 2021 / 1

Sousedské soužití ve středověku a raném novověku čas od času narušovaly protichůdné zájmy nejen vrchností, nýbrž i poddaných. Často se jednalo o lokálně izolované rozeprě, jejichž jádrem bývaly nároky na využívání hraničních vodních toků, sporných území lemujících hranice panství atp. Vzájemná nevráživost mezi bezprostředními protagonisty z řad poddaných se nezdá vyhroutil až do podoby krvavých střetů. Zpravidla teprve tehdy do dění vstupovala vrchnost, aby hájila zájmy vlastních poddaných, a především územní nároky svých držav. Zainteresováním urozených osob (vrchností) se zároveň rozeprě etablovaly na úroveň právního jednání, zachyceného písemnými prameny. Pokud nebylo dosaženo vzájemného konsensu, zasahovaly do konfliktu následně stavovské úřady a nezřídky i panovnická kancelář. V souvislosti s panstvím Hlučín lze na základě dochovaných písemností rekonstruovat průběh jednoho z těchto sporů, odehrávajícího se ve druhé polovině 16. století poblíž toku řeky Odry. Ta vymezovala nejen vzájemnou hranici panství Hlučín vůči sousednímu hukvaldskému panství náležejícímu olomouckým biskupům, nýbrž v širším slova smyslu byla zároveň hranicí Opavského knížectví s Markrabstvím moravským. Původně zanedbatelné lokální rozeprě mezi hlučínskými a hukvaldskými poddanými nabývaly díky této skutečnosti na významu a přenesly se záhy do roviny státoprávní, a staly se předmětem jednání obou zainteresovaných zemských sněmů.

Začteme-li se do korespondence olomouckého biskupa Marka Khuena (eps. 1553–1565), zaujme nás bezpochyby zmínka z roku 1558 o vpádu hlučínských poddaných na pozemky náležející ke vsi Přívozu – „...přes Odru vodu tolikéž se vpád na grunty ostravské do Mark[rabství] mor[avského] [...] stal a dobytku chudým lidem přívozkým k Ostravě příslušející[m] nemálo zajato a do knížec[ství] opavského do dvoru hlučínského dohnáno jest...“. Dodejme, že držitelem hlučínského panství byl tou dobou hejtman knížectví opavského, Štěpán Bruntálský z Vrbna. Ačkoliv neznáme bližší pohnutky, vedoucí Hlučínské k tomuto počínání, nelze vzhledem k výše zmíněným okolnostem vyloučit, že se tak stalo na popud jejich vrchnosti. Ačkoliv pověstným jablkem sváru bylo pouze hospodářské využívání pozemků přiléhajících k meandrujícímu toku hraniční řeky Odry, eskaloval brzy konflikt do roviny státoprávního sporu mezi Opavským knížectvím a Markrabstvím moravským, a později se záležitostí musel zabývat dokonce již sám panovník Ferdinand I. Habsburský. Podobně jako v četných analogických situacích byla z jeho rozhodnutí k urovnání konfliktu ustanovena stavovská smírčí komise. Z císařova

listu z dubna 1561, adresovaného olomouckému biskupovi Marku Khuenovi, vyplývá, že se hlava moravské církve cítila počínáním opavského zemského hejtmana a jeho poddaných poškozena, a tak společně se stavy Markrabství moravského hledal zastání až u vídeňského panovnického dvora. Panovník Khuenovi mj. sděloval: „...všemu tomu, co jsi nám, i také stavovské Markrabství našeho moravského, věrní naši milí, z strany té stížnosti, kteréž se [...] obzvláště pak do hejtmana knížectví opavského z strany některých vpádův, zajištění dobytku a jiného jmíti praviš, nás v tom za milostivé opatření s ponížeností prosíc, sme šířeji vyrozuměti ráčíli. I znajíc slušné bejti a nechtíc, aby ty a takové ružnice na dalších průotazích státi jměly, ráčíli jsme k tomu rok [tj. rokování] v pátek, den svatého Jakuba, apoštola Božího, nejpro příštího, neb se to prve z některých hodných příčin státi nemohlo, položiti a komisaře naše a prostředníky z království českého zříditi...“.

Dne 25. července 1561 se na dotyčná sporná místa sjela stavovská smírčí komise a za účasti zástupců obou znesvářených stran (hejtmana panství Hlučín a hukvaldského úředníka) došlo k výslechu svědků z řad poddaných. Po opulentním obědě, podávaném v improvizovaných podmínkách pod širým nebem, se následně komisaři rozjeli do Prahy, aby mohl být prostřednictvím tamní dvorské kanceláře jménem panovníka vynesen smírčí verdikt. V Praze probíhala v záležitosti ještě další dílčí jednání a teprve v srpnu 1561 spatřila světlo světa výsledná dohoda o narovnání sporu, jejíž součástí byla rovněž doložka pregnantně definující průběh vzájemné zemské hranice na řece Odře. Z šetření stavovské smírčí komise a jejího následného výroku zároveň vyplývá, že iniciátory konfliktu nebyli poddaní z hlučínského panství, jak by se mohlo zpočátku zdát, nýbrž jejich moravští sousedé ze vsi Přívozu. Dodejme, že ačkoliv zájmy Přívozkých hájil v tomto sporu na nejvyšším fóru olomoucký biskup, jejich přímou vrchností byla ostravská městská rada (Přívoz náležel k poddanským vsím města Ostravy, které ovšem jako celek přináleželo k biskupskému hukvaldskému panství). S ohledem na nález smírčí komise bylo poddaným z Přívozu napříště zapovězeno užívat sporných gruntů s tím, že tyto se po meandraci toku řeky Odry po jarních povodních nalézají nově již na území opavského knížectví a v jeho rámci patří k hlučínské državě Štěpána Bruntálského z Vrbna. „...A co se pak pastviště z tej strany

Portrét císaře Ferdinanda I.

řeky Odry ode vsi Přívoza a ostravských hranic dotýče, [...] pan hejtman knížectví opavského i s budoucími svými pány hlučinskými a lidmi ze vsi Hošťálkovic a ze vsi Lhotky v knížectví opavském ležícími, tohož pastviště pastvami a jinak v dyržení a užívání

býti mají a moci bude, bez vsí překážky kněze biskupa nynějšího i budoucího, i Ostravských [...] [ze] strany pak lesa, který jest za dotčeným pastvištěm [...] ten a takový jemu, panu hejtmanovi [knížectví opavského] a lidem jeho z dotčených vsí k užívání zůstavuje[me]...“.

Verdikt stavovské komise pochopitelně hlučinskou vrchnost potěšil, zatímco pro olomouckého biskupa, moravské stavy i ostravskou městskou radu se jevil jako neakceptovatelný. Není proto divu, že již během jara následujícího roku evidovala česká dvorská kancelář v Praze vůči biskupovi, městu Ostravě a jeho poddaným ze vsi Přívozu stížnosti, adresované dotčeným úředníkům v zastoupení svých poddaných ze vsí Hošťálkovic a Lhotky Štěpánem Bruntálským z Vrbna. Ačkoliv se lze jen domýšlet, jak napjatá realita tou dobou ve skutečnosti vládla na sporném území, faktem zůstává, že záležitost průběhu zemské hranice na řece Odře musela být na půdě české dvorské kanceláře opětovně otevřena. V polovině května 1562 kupříkladu císař Ferdinand I. Habsburský tlumočil v listu olomouckému biskupovi Marku Khuenovi, „...že j[es]t na vás uro[zený] Štěpán [Bruntálský] z Vrbna, hejtman náš kníže[tství] opavské[h]o, o[ž]erný milý, ve vsí ponížeknosti v[zn]esl, že by tys něco měl proti mocné výpovědi, kteráž jest se času předešlého skrze komisaře naše do Ostravy vyslané, mezi vámi udělána, předsebráti i také poddané je[h]o do vězení jmíti a držeti měl [...]“. Zároveň panovník biskupovi přikazoval, aby nechal okamžitě propustit z ostravského žaláře uvězněné

poddané ze sousedního hlučinského panství. Ačkoliv nelze pochybovat o tom, že panovníkovo rozhodnutí došlo jednorázového naplnění, různice mezi znesvářenými stranami přetrvávaly nadále. A pověstný olej do ohně, jak se zdá, přiléval především Marek Khuen. Nasvědčuje tomu kupříkladu pozdější biskupovo nařízení adresované Jarošovi Syrakovskému z Pěrkova, úředníkovi hukvaldského panství, „...necht[ě] Ostravští, lidi jeho [tj. Štěpána Bruntálského z Vrbna] na gruntech svých berou a dobytky zajímají a bez úplatku [na svobodu] nevypouštějí...“. Jelikož písemné prameny jsou ve věci dalšího pokračování, respektive rozuzlení sporu velmi skoupé (což je nepochybně dáno stavem jejich dochování), lze již pouze dovozovat, že animozita obou hlavních aktérů, tedy biskupa a opavského zemského hejtmana, se přenesla až do osobní roviny. Bezpochyby by na tento smutný scénář poukázal Khuenův výslovný zákaz poukázat (katolíkovi) Štěpánu Bruntálskému z Vrbna vápno z hukvaldského panství, o něž v lednu 1564 opavský zemský hejtman biskupa uctivě žádal v souvislosti s probíhajícími stavebními pracemi na hlučinském zámku.

Zdroje:

- Moravský zemský archiv v Brně, fond G 1–Bočkova sbírka, inv. č. 2842.
 Národní archiv v Praze, fond Morava, inv. č. 438.
 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 51, 52, 53, 54.
 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž, inv. č. 8532, sign. E 4/3, karton 1086.
 Alois ADAMUS (ed.): *Codex diplomaticus civitatis Ostraviae*. Moravská Ostrava 1929, č. 78, s. 100–101.
 Jan HRUBOŠ: *Hukvaldské panství před Bílou horou (1553–1619)*. V kontextu mensy olomouckého biskupství. Ostrava 2011.
 Blanka PITRONOVÁ: *Spory města Ostravy se sousedními majiteli o břehy Odry v 16. století*. In: Ostrava. Příspěvky k dějinám a výstavbě města 16, 1991, s. 365–374.

Olomoucký biskup
Marek Khuen

Učitelem na Hlučínsku Vzpomínky Josefa Heloni na působení ve Strahovicích (2. část)

Jiří Neminář

10 / 2020 / 2

Josef Heloňa přišel na Hlučínsko v létě 1920, aby se od 1. září ujal místa učitele na obecné škole ve Strahovicích. Za sebou měl tou dobou dva roky strávené v řadách rakousko-uherské armády na italské frontě

a rok učitelského působení v rodné obci Březové. Svě vzpomínky sepsal v šedesátých letech do pamětí, jejichž část díky laskavé iniciativě Heloňových potomků získalo Muzeum Hlučínska do svého archivu.

V minulém čísle byly otištěny pasáže, kde Josef Heloňa líčí svůj příchod na Hlučínsko a nejrůznější vesměs humorné příhody z prvního roku svého zdejšího působení. Jeho svědectví je nesmírně cenné nejen pro poznání venkovské každodennosti na počátku 20. století, ale také pro výzkum školských poměrů na počátku československé éry. Heloňa nazírá na někdejší události s odstupem čtyřiceti let, nevyhýbá se bilancování ani nostalgii. Zároveň však dává najevo pochopení hlučínských poměrů. Na následujících řádcích otiskujeme vzpomínky na další léta jeho působení až do roku 1923.

Znění původního zápisu bylo maximálně respektováno. Nejednotné psaní zkratk a číslovek bylo ponecháno, včetně drobných chyb, vyšinutí větné vazby a případných neshod přísudku s podmětem.

A my byli bez rektora.

Netrvalo to však dlouho. Přišel z Přerovska St.[ani-slav] Chmelař, za nímž se přistěhovala později i manželka s dceruškou. Uč.[itelský] sbor je nyní čistě český, učím nyní ve své třídě i němčinu. Suplování přestalo.

V němčině znají děti perfektně číst, již hodně méně čtenému rozumí, pravopis je též slabší. Rozhovory silně vážnou. Chybí slovní zásoba, děti byly zvyklé články se naučit nazpaměť a je pak odříkávat. Moc špatná metoda pro učení se cizí řeči. Učíme se slovíčka, cvičíme tvoření vět krátkých a na praktická témata: ve vlaku, na poště, na poli, atd. Vše bez křiku, v klidu zdůrazňuji, že znalost řeči je velmi důležitá, zvláště zde u hranice. Napřed musíme znát však svou mateřštinu, potom ostatní. Mnozí budou chtít být páterky (kněžímí), učitelé, četníky, financí, úředníky, v to-várně mistry, musí umět proto dokonale svůj mateřský jazyk. Děti to chápou, mnozí rodiče také. Nejedna máma snaží se říkat ve knížce se svým děckem.

Ale přece... Kdyby zas Němci přišli? Je tu strach z budoucna. Německý učitel byl tvrdý a německý žandarm ještě tvrdší. Ti hned „prali“ (bilí).

Kraj je tu úrodný. Strahovice mají mírné svahy, samy leží v kotlině, ale výborně se tu daří pšenice, cukrovka, ječmen, statek pěstuje len. Rolníků větších není mnoho: celkem 11. Ostatní vlastní tak 2 až 5 ha půdy, sedláci 10 až 15 ha. Hodně je s měřičkou neb dvěma.

Rodiny jsou však početné. Průměr 6–8 dětí. Někde je i 12 dětí, ba hajný Lasák, s nímž jsem se později blíže seznámil, jich měl celkem 23, byl však 2x ženat.

Čísel je v obci 83, obyvatel má 747. Z historie toho mnoho nevím, nebylo pramenů, ani čas je hledat.

U obce je dvůr s močidlem na len, obé patří knížeti Lichnovskému, ovšem dnes Němci. Rod je to však

prastarý, patří mu i Hradec u Opavy, kdysi věnný hrad českých královen. Vlastní ještě dvory v Bolaticích (2), Štěpánkovicích, Koberčicích, Závadě a Chuchelné, kde je zámek. Jako všude panská pole jsou ta nejlepší v katastru.

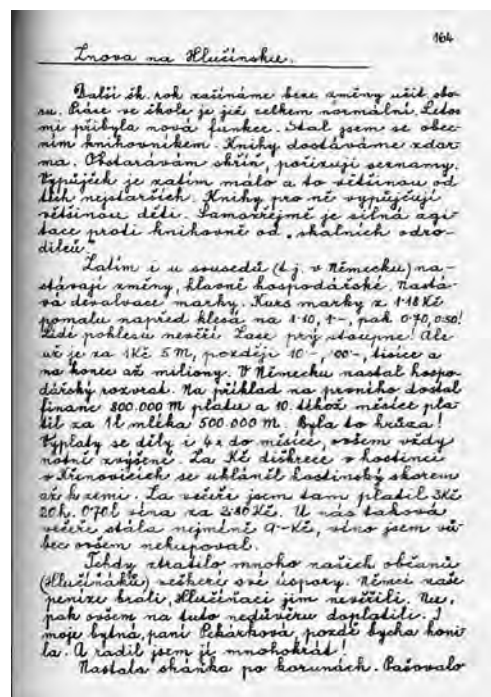
Obec je přifařena do Křenovic, městečka asi s 1800 obyvateli, ovšem ty jsou již v Německu. Byl jsem tam několikrát. Farář je Němec, kaplani umí česky dobře, studovali v Olomouci. I Křenovice a všechny obce po Ratiboř patří k diecesi olomoucké. Naše Těšínsko zase k diecesi vratislavské. Fara má 200 měřic polí, výstavný dvůr, 3 páry koní, hodně dobytka, čeledě. V kostele káže farář německy, kaplani česky. Lidé jsou Moravci, úředníci samozřejmě Němci. Kaplan, který u nás učí,

zavedl nás na faru do Bořutína, asi $\frac{3}{4}$ hod. vzdálenou. Farář je z Hlučínska rodem, velký národovec. Jeho bratr, dosud svobodný, učí tu v obci jako německý učitel. Zve nás do svého bytu. Nejvíce nás zaujala jeho knihovna: Třebízský, Němcová, Čech, Jirásek, Vrchlický, Sládek atd., jinde Goethe, Schiller, aj. v němčině. Velice se tomu divíme a žaseme ještě více, když nám zpaměti recituje verše Sládkovy, Heydukovy, Vrchlického... Honem vzpomínáme na něco ze studií, ale notně se v duchu i stydíme. Dal nám pořádně „fleka“. V duchu si umiňuji, že nesmím na knížky zapomínat. Jeho jméno? Věřte, vypadlo mi z paměti, ale pocítil jsem k němu opravdovou úctu. Později jsem zaslechl, ale jen tak pod pečeti tajemství, že hodně píše i básně a povídky do Hlučínských novin, ovšem pod cizím jménem.

Na prázdniny jsem se těšil, ba již jsem je potřeboval jako soli. V práci jsem pomalu zapomínal na školu, pravidelně jsem jedl, pohyboval se na čerstvém vzduchu, dobře spal. Za ty 2 měsíce jsem zčervenal a přibral na váze. A co jinak nového? Mám kolo za 1630 Kč. Jezdí se na něm lehce. A tak je dobré zde v rodišti, bude dobré i na Hlučínsku.

Šk[olní] r[ok] 1921/22. Mynář už nepřišel, místo něho je tu Zikmund z Moštěnice, dobrý houslista a zpěvák. Pracujeme již v celku normálně.

Bydlím teď u p. Pekárka v dědině. Učitelství byt byl příliš prostranný, těžko vytopitelný a bylo tam hodně

Rukopis Heloňových vzpomínek, soukromá sbírka

myší. Teď mám světničku sám pro sebe, hezky slunnou, pěkně v závětrí. V zimě se dá lehce vytápět. Mám i jiné pohodlí. Ráno mně uvaří půl litru mléka, večer mám půl litru studeného přimo v domě. V sobotu mně umyjí podlahu. Platím za byt 30 Kč měs. [ičně], posluhu a mléko samozřejmě zvláště. Jsem spokojen. Obědy mám u financů (poměrně drahé),

později u řídících (levnější).

Letos jsme hráli už i dětské divadlo: „Zlatou nit“. Bylo to kterousi neděli květnovou v r.[oce] 1922. Nácvič začal už v únoru. Já měl režii, Zikmund tance a zpěvy, řídící s paní obleky.

Divadlo nadělalo hodně povyku. Sál v hostinci je veliký, ale prostě nestačil. Jevišťe nám zapůjčila Matice v Opavě, stavět pomáhali četníci i financí. Židle a lavice donesly děti z domova. Velmi mnoho lidí bylo z Německa z Křenovic. Byli tu něm.[ečtí] financí, učitelé, kněží. Ty jsme usazovali. Ostatní sedali, jak se dalo. Mnoho jich sedělo i na oknech.

Děti hrály jedna radost. Líbily se zpěvy i tance. Prostě toto tu lidé dosud neviděli. Řídící po-

děkoval za návštěvu a dětem za námahu, kterou sehrání pohádky věnovaly. Vybráno bylo přes 4500 jak v Kč, tak také v Markách, kurs byl 1:1,10. O divadle se hodně dlouho mluvilo a prestiž školy, jakož i Čes. [kého] učitelstva značně stoupla. Ledový krunýř opadl, chování k nám se úplně změnilo. Mluví s námi i dřívější zavilí nepřátelé. Dokonce nás zdraví i lidé v Křenovicích, ačkoliv je my ani neznáme. A druhý šk.[olní] rok utekl. Znova prázdniny. Byt jsem si zaplatil rovněž přes prázdniny, aby mně jej někdo neobsadil.

Společenský život? Mnoho času na něj nezbývalo. Ale přece. Jednou měsíčně schůze učitelů v Hlučíně, dojmů vždy na chvíli. Stýkáme se s rohovskými, kde působí Dlouhý a Lukašík, chodíme do Chuchelné ke Křížkovi (zahynul v roce 1945 při dobývání Hrabyně). Jednou za rok chodíme na ples do Chuchelné, jednou do Rohova. Zikmund tančí velice dobře, řídící jen málo, já vůbec ne. Neměl jsem totiž kdy se učit. Ve válku jsem studoval a vojančil a po válce už jako učitel jsem neměl příležitosti.

Toho si všimla Albína domácích, smluvila se s děvč. [aty] Hlučnickovými a Obrusnickovými a naučily mně Reinländer i Ďatyš. Trochu valčíků a polku. Musil jsem je však cvičit zpívat, ovšem kostelní (k pohřbu, k svatbám a p.[odobně]). Německý varhaník jim totiž nadával při nácvič, a tak chtěly znát písně již předem, ovšem pod pečeti mlčenlivosti.

Znova na Hlučínsku

Další šk.[olní] rok začínáme beze změn učít.[elského] sboru. Práce ve škole je již celkem normální. Letos mi přibyla nová funkce. Stal jsem se obecním knihovníkem. Knihy dostáváme zdarma. Obstarávám skříň, pořizuji seznamy. Výpůjček je zatím málo a to většinou od těch nejstarších. Knihy pro ně vypůjčují většinou děti. Samozřejmě je silná agitace proti knihovně od „skalních odrodilců“.

Zatím i u sousedů (tj. v Německu) nastávají změny, hlavně hospodářské. Nastává devalvace marky. Kurs marky z 1,18 Kč pomalu napřed klesá na 1,10; 1,-; pak 0,70; 0,50! Lidé poklesu nevěří. Zase prý stoupne! Ale už je za 1 Kč 5 M, později 10,-; 100,-; tisíce a na konec až miliony. V Německu nastal hospodářský rozvrat. Například na prvního dostal financ 800.000 M platu a 10. téhož měsíce platil za 1 l mléka 500.000 M. Byla to hrůza! Výplaty se děly asi 4x do měsíce, ovšem vždy notně zvýšené. Za Kč diškrece v hostinci v Křenovicích se ukláněl hostinský skorem až k zemi. Za večeri jsem tam platil 3 Kč 20 h. 0,70 l vína za 2,80 Kč. U nás taková večere stála nejméně 9,- Kč, víno jsem vůbec ovšem nekupoval.

Tehdy ztratilo mnoho našich občanů (Hlučičáků) veškeré své úspory. Němci naše peníze brali, Hlučičáci jim nevěřili. Nu, pak ovšem na tuto nedůvěru dopltili. I moje bytná, paní Pekárková, pozdě bycha honila. A radil jsem jí mnohokrát!

Nastala shánka po korunách. Pašovalo se, sháněl se výdělek. Nejlepší to měli sedláci. Blízká Opava a Ostava jejich produkty snadno spotřebovala, proto odbytu byl. I já tehdy sedl na lep. Koupil jsem fotoaparát 10 x 15 cm na desky zn.[ačky] Görz, dvojitý anastigmat s uzávěrkou Campur za 600 Kč. U nás stál 2.000 Kč. Zřejmě byl pašovaný. Kolik na něm získal prodávající, nevím. Jenže i tak jsem jen málo fotografoval. Desky, papíry, vývojky a ustalovače byly u nás slušně drahé, takže pro mou kapsu byl tento sport prostě neúnosný. Asi 2x koupil jsem tyto věci od dřívějšího majitele fotoaparátu asi za 1/8 naší ceny. Ale víceméně aparát zahálel. Zatím udělal učitel Zikmund zkoušku na měšť.[anku] a místo něho přišel Celer z Bydžova. Ten měl o aparát zájem, a tak jsem mu ho

Strahovice na počátku padesátých let, SZM

za 650 Kč prodal i se zásobami papírů, desek a ostatních propriet. Prodej nebyl výdělkový, ztráta tu byla asi 32 Kč, ale vydělal jsem přes to mnoho: Další výdaje na tuto libůstku jsem měl potom v kapse.

Horší však bylo, že stovky našich dělníků pracujících v Německu ztratilo práci, i ten pověstný „Hultschienierzulag“¹⁾, který byl základem a hlavní příčinou špinavé iredenty a šuškaný i šponáže jejich u nás. Ale co měli tito lidé dělat? Naši jim nadávali „Jidášů“, „Zaprodanců“ a p.[odobně], ale postarat se o ně, dát jim práci, aby mohli žít své rodiny, a někdy opravdu čestné, to jsme neudělali, o to jsme se nestarali. Snad sliby jsme dávali, těch jsme měli dost. Politické strany tu umístily něco legitimací, ale to bylo vše. A zatím jen v naší obci bylo 82 zedníků (mulařů), kteří pobírali hubenou podporu. Kde bylo „krdel“ (hodně) krků, tam to bylo opravdu zoufalé. A přitom to byli dělníci opravdu umní, jimž práce přímo hrála v rukou a kteří dokázali za krátkou dobu vykouzlit stavby opravdu pěkné (kupř. kostel a faru v Strahovicích).

Snad by tu hodně pomohla i parcelace dvorů, která se v těchto letech prováděla. Kdyby... Obec dostala pár měřic na stavební místa, ze zbytku byl utvořen „zbytkový statek“. Ten prý tu bude národním elementem, bude ukazovat cestu k pokroku v zemědělském podnikání, dá lidem práci... Ale kolik? Tímto se tu hodně poškodilo. Hitler pak měl lehkou práci!

Na jednu věc bych byl zapomněl. V roce 1921 excísař Karel vrátil se do Uher a z toho mobilisace i u nás. Rukoval jsem do Bratislavy k 39. pluku. Brzy jsme byli oblečeni a vyzbrojeni a ihned na hranice do Šamorýna, kde jsme obsadili 10 km dlouhý úsek na hranici. Tou tu byl Dunaj. Nejednou jsem hlídkoval na tamější kostelní věži jako pozorovatel. Za měsíc bylo po všem. Bylo to v listopadu, celkem plískanice a tak i toto vybočení z pravidelného pořádku nebylo zrovna příjemné.

A zase škola, opravy sešitů, někdy návštěva divadla v Opavě, besedy u sousedů, časté „liebesbriefy“ – tot byl můj život. Hodně čtu, hlavně z obecní knihovny.

Šušká se, že budou vypsána všechna místa správců škol na Hlučínsku. Stát by ušetřil totiž diety. Asi 82 škol, tolik též spr.[ávců] škol, většinou ženatých, tj. 1200 Kč diet měs.[íčně] činí 99.600 Kč měsíčně, ročně 1 195.200 Kč, spíše více, protože někde byly školy i 2. A skutečně! Již na podzim 1922 místa všude vypsána. Ministr financí Rašín dobře hospodařil.

Já přemýšlel. Děvče mám, byt tu však není. Jak to řešit? V koutku duše vyvstala slabá jiskřička naděje, kdyby tak sis podal žádost i ty! Byl by byt..., mohla by být svatba, byl by konec s těmi obědy, večerami atd. u cizích. Jak ale na to? Řídící byl poslední čas nějaký

nevrlý, měl nepříjemnost se starostou, byl obec.[ním] tajemníkem a chyběly v pokladně nějaké peníze... Neměl jsem odvahy mu říct. Až sám promluvil: „Abych prý se o místo hlásil, že on už toho tady má dost.“ Dělal jsem drahotu, že jsem mladý, že škoda kolků. Ale konec konců žádost jsem napsal, doložil doklady a poslal. Nějak bylo, nějak bude! A bylo! 8. ledna 1924

Svatební foto Josefa a Marie Heloňových, soukromá sbírka

dostal jsem dekret jako říd.[ící] uč.[itel] na trojtřídní škole ve Strahovicích. Žádostí o místo bylo celkem 9 a já místo obdržel bez ohledu na služební stáří jako dobrý znatel poměrů, a i kvalifikaci jsem měl dobrou. Že místo dostanu jsem věděl hned na začátku roku 1923. Proto jsem začal mluvit o svatbě u rodičů své nastávající, pronášeje všechny důvody pro... A tak blížil se onen 6. únor 1923, den svatby. Krejčí v Opavě šil svatební háv, šaty i zimník, však jsem za pomoci rodičů vysypal zaň 1980 Kč, boty i dar nevěstě jsem koupil, kytici obstaral švagr Karel, 5. února jsem nocoval v hotelu ve Zdounkách a 6. února pro nás přijel kočár (tuším od Kozáků). Svědkem byl Jan Lukašik, učitel v Kobeřicích (ženichův), a nevěstin Adolf Kroupa, obchodník ve Zdislavicích. Oddával páter Daněček, farář v Hořticích. Mezi hosty byli z mojí strany: otec, strýc s tetkou Holíkových, z nevěstiny: rodiče, sourozenci, Moudří z Litenčic, Kozákovi, Siebeltovi, řídící z Hořtic a Litenčic. Na druhý den jsme jeli na Březovou. S námi jel i bratr ženin Karel. I u nás byla nachystána hostina, na níž pozváni nejbližší známí. Spali jsme ještě u nás, jak se pamatuji, Karel spal tehdy na peci, která brzy vzala za své.

Ráno jsme se rozjížděli každý na své: Já na Hlučínsko, žena do Hoštic. Oba jsme učili, každý tedy na své místo. Brzy šlo vše ve všedních kolejích.

Jen s řídícím to jaksi nebylo v pořádku. On se choval sice chladněji, ale korektně, paní však sem tam píchla... Čekali rodinu, proto jsem se ani nedivil. Ale správná byla asi moje domněnka, že je mrzelo, že si nepodalí žádost o místo zde. I obědy mi vypověděli. Paní to omluvila těžkostmi svého stavu. Chvilí jsem měl obědy u domácí, pokud nebylo práce venku. Potom jsem jedl na faře. Tlačil jsem proto na ženu v Hošticích, aby se místa vzdala a přistěhovala se za mnou. To se uskutečnilo už 1. května 1923. A bylo hej! Bývali jsme sice v mém mládeneckém bytě, spávali na jednom loži, nádobí bylo uloženo pod postelí, vařilo se na malém sporáčku. A tak jsme prožívali líbáňky. Byla-li chvilka, prošli jsme se k lesu. U hajného Lasáka jsme byli jako doma.

Mezitím probíhala řada událostí v obci. Docházka do kostela do Křenovic (Kranowitz) se úřadům z ohledu národnostního nijak nezamlouvala. Kázání měla vždy trochu protičeských myšlenek (husitství, volnomyšlenkářství, nová víra Československá, to vše bylo jen u nás), po kostele v hostincích to šlo na plné kolo: myslím štvání proti republice! Proto tlačeno, aby byla zřízena fara ve Strahovicích, což se i v tomto roce stalo. Za pomoci státu postavena fara, činěny přípravy ke stavbě kostela; dělníci měli práci. Fara vysvěcena arcibiskupem dr. Stojanem. I my kantoři měli jsme tu čest seděti za stoly při hostině. Toho jídla mnoho ani snad nebylo i vína jsme jen tak usrkovali, hlavně vedl slova dr. Stojan a věru dovedl rozhovor udržovat, že i smích bylo dost. Však jsem potom měl delší debatu s paní bytnou Pekárkovou: Jí se zdál tak nějak moc prostý, obyčejný, šprýmovný. Však jsem sice klidně, ale přesvědčivě vložil, že i Kristus Pán nebyl žádný kníže, že chodil mezi lid, že se zastával i hříšníků (Marie), že i svatby se zúčastnil, že se postavil proti vysokým židovským kněžím. Přece proto, že je arcibiskup, nemusí se všichni před ním třást strachy, jako oni kdysi před pruským žandarem. Babka ale poslední slovo přece musela mít: „Však prý tehda stačil na tři obce jeden a teď je jich tu ve dvou dědinách pět!“ Což ovšem bylo pravda.

Za faráře ustanoven ne mladý z Křenovic, který se sem hlásil, ale starší kněz dr. Vrchovecký²⁾, výborný kazatel a skvělý zpěvák. Znal zpívat řadu arií z oper. Byl rodákem z Benešova u Kravař, hospodářství mu vedla svob.[odná] jeho sestra. Měl velkou knihovnu. Před Hitlerem musel utéci; poslední svá léta prožíval jako kanovník v Kroměříži. Byl dobrý vlastenec, pracoval však klidně, opatrně, ale soustavně. Proti němu

ztratili i ti největší šovinisté zbraň. Proto brzy nastal v obci klid.

I sem tam mnohý zedník se ztrácel z obce, když našel práci v Ostravě. Finanční stráž v obci zrušena a hlídky převzaly stanice v Chuchelné a Sudicích.

A přišly prázdniny. Řídící Chmelař nabyl zase své dřívější letory, měl nastoupit 1. září 1923 jako def.[initivní] řídící v Kokarách u Přerova, i paní změnila chování, my však s ženou jsme se již s nimi intimněji nespřátelili.

Vysvědčení, poslední práce a třídy zavřeny. Prázdniny. Jelo se domů, napřed do Hoštic, potom na Březovou. Však naši už na Hoštice trochu žárlili. Pobýli jsme tu i tam, o žních já doma, žena rovněž u svých. Práce bylo tu i tam. Já více dojížděl. Během prázdnin poslal řídící dekret, jímž jsem byl jmenován zatímním řídícím ve Strahovicích. Nastal shon. Jezdili jsme s ženou a jejím tátou po výrobcích nábytku, až jsme v Holešově sehnali jasanovou ložnici, vybrali i kuchyň, táta ženin se praštil přes kapsu: Vyplatil 5000 Kč. V domluvě uneseno, že nábytek pošle dráhou do Chuchelné. Ještě v Kroměříži u Kubesa koupeno nádobí a kuchyňské potřeby, toto ihned ukládáno do bedny a rovněž odesláno. Rovněž tak zaslán z domu i porcelán a prádlo, kteréž bylo už připraveno dřívě. Nádobí stálo 1.100 Kč. A jelo se! Těch balíků, kufrů! No, prosím vás! Mouka, koření, cukr, sádlo a já již ani nevím, co tam všechno bylo. Však se také, nebojte se, nic nevyhodilo.

Starosta Nevřela jenom z Chuchelné vozil, doma jsem to s ženou rozdělávali, deštičky, bedny, aj. obaly pilně na půdu nosili a rozmisťovali a přetahovali. Ještě koberce! To žena „vyfasovala“ nějakou tisícku a tak, co chybělo, se dokoupilo. Hlavně vzpomínám na budík, 60 Kč jsme za něj dali, nebyl žádný švýcarský, ani nenesl nějaké honosné jméno, ale hlas měl, že by mrtvého vzbudil. Slouží dosud a dobře (přes 40 let),³⁾ ač je celý pokřiven, neboť jedenkrát spadl na zem, správněji byl shozen. Už několik budíků odpočívá kdesi v koutě, jen tento veterán vytrvale šlape.

Kuchyně je zařízena, ložnice svítí novostí, na matracích je rozkoš si poležet, to můj chudinka „štrósak“⁴⁾ je nyní v opovržení, i druhý pokoj je jakž takž v pořádku. Zde umístěn můj nábytek, tj. skříň, stůl s židlí, kterýž povýšen nyní na psací, uprostřed trůní na modrém bougale koberci 4 proutěná křesla a stůl. Zavěšeny záclony, obrazy, není jich zatím mnoho a byt je hotov. Jen 3. pokojík byl chudobný. Stálo tam moje mládeňské lože, nějaký věšák, kufry ap.

Však už byl nejvyšší čas. Přijela slečna Stuchlíková Josefa ze Strakonice z již.[ních] Čech a Černava z Roušky

u Val. Meziříčí. Stuchlíková dostala I. tř.[ídu], já přešel do 2. a Černava se uvelebil ve třetí. Stuchlíková převzala byt u Pekárků (po mně), Černava bydlil ve škole. Obědy měli u nás. Snídaně a večere si tak tvořili sami.

Já převzal obecní tajemnictví (1000 Kč ročně), Černava obecní knihovnu, všichni společně osvětu.

A jelo se. 1. a 2. tř. měly polodenní vyuč.[ování], 3. celodenní. Polodenní vyuč.[ování] se každý týden střídalo.

[...]

Práce bylo s touto funkcí [obecního tajemníka] celkem dost. Obec byla pohraniční, vystavoval jsem

průkazy pro malý pohraniční styk, naši měli také pole za hranicemi, a proto každý pracovník musel průkaz mít. Hodně se chodilo k příbuzným v říši...

Psaly se různé žádosti, sestavovaly závěti, vyřizovaly došlé listiny od úřadů a p.[odobně] [...] Schůze bývaly obyčejně v neděli o 3. hod.[ině]. Brzy jsem se do svých povinností vpravil. Práce, jak jsem řekl, bylo dost.

(pokračování příště)

Poznámky:

- 1) Speciální přírážka pro zaměstnance z Hlučínska.
- 2) ThDr. Josef Vrchovecký (1879–1960).
- 3) Vzpomínky byly sepsány v šedesátých letech 20. století.
- 4) Slamník.

Z přírůstků muzea

Jan Gromnica

11 / 2021 / 1

Poměrně často chtějí lidé do sbírek našeho muzea darovat nějaký předmět či písemnost spojenou s historií Hlučínska. Nejčastěji se jedná o dokumenty z osobních pozůstalostí (doklady, korespondence), staré fotografie (které nám po naskenování postačují i toliko v digitální podobě), pohlednice, dobové předměty denní potřeby (jako nářadí, kuchyňské nádobí, oblečení, textilie, stará rádia či menší elektrospotřebiče). Každý předmět skrývá svůj určitý osobní příběh a jsme rádi, že na nás veřejnost pamatuje a že můžeme díky četným dárcům rozšířit své sbírky, neboť možnosti vlastního sběru jsou vždy do jisté míry omezené. Co se týká vojenské výstroje, vojenských či jiných vyznamenání, potravinových lístků, starých mincí a bankovek, těch máme naneštěstí žalostně pomálu a jejich akvizice není pochopitelně levnou záležitostí.

Samostatnou kapitolou jsou potom knihy, které, ačkoliv neradi, musíme bohužel v mnohých případech odmítat z důvodu, že se primárně k regionu nevztahují. Jde zejména o starší německou beletrii, technické příručky, učebnice apod. Na jejich využití nejsme zařízeni, a to ani po stránce skladovacích kapacit. Spíše využijeme předválečné modlitební knížky, zpěvníky, historickou či starou naučnou literaturu a samozřejmě knižní tituly autorů pocházejících z Hlučínska či knihy zaměřené na dějiny Hlučínska, potažmo celého Horního Slezska.

Od vzniku muzea přibylo do našich sbírek více než 600 přírůstkových čísel. Z nejzajímavějších za poslední léta uvádíme vzkaz optanta, nalezený v Kravařích v polovině padesátých let 20. století, kufříkový

psací stroj Erika z roku 1934, model Kulturního domu v Hlučině, československou hasičskou blůzu velitele sboru s helmou z třicátých let 20. století, vysvědčení o tovaryšské zkoušce a výuční list koželuha z roku 1920, dřevěný vojenský kufr, soubor obalů a krabic z akce UNRRA, železný korpus helmy M42 z katastru Bolatic, kompletní hornickou uniformu, československý cestovní pas z éry první republiky, hlučínský betlém z lipového dřeva (od Gerharda Jandy), čtyři sádrové busty a tři sádrové figury od sochaře Johanna Jandy (reprodukce z dílny Gottharda Jandy), pohřební vůz z roku 1937 (vystavený v Darkovičkách), ložnici z dubového dřeva z počátku dvacátých let 20. století, obraz Viléma Balarina „Zábřeh“ z roku 1945, psací stroj Remington, psaný proslav velitele německé divize z roku 1940, lahev trpělivosti a dětský kočárek z přelomu 19. a 20. století.

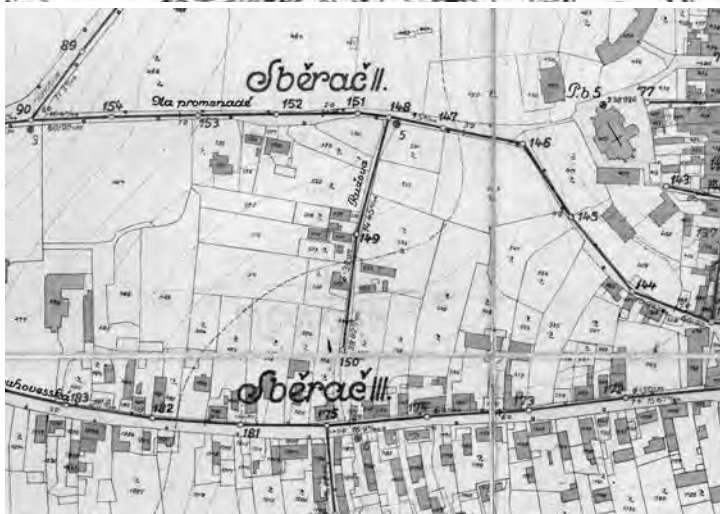
- 1) Psací stroj Remington (modelové řady ze třicátých let 20. století) byl vyroben po válce v licenci Zbrojovky Brno, n. p.
- 2) Hasičská blůza s hodností velitele sboru
- 3) Nazouváky pro kočího zhotovené ze dřeva, kůže a filcu

Ulice Růžová neboli Posraná

Jiří Sonnek

11 / 2021 / 1

Starší obyvatelé Hlučína to vědí. Říkalo se tak té krásné, nově vyasfaltované ulici mezi Dlouhoveskou a parkem. „Proč?“ Ptají se kamarádi, prý bych to jako pamětník mohl vědět. Jistě, a rád to vysvětlím. V padesátých letech minulého století, před pouhými 65 lety se žilo jinak. Živobytí nebylo snadné, otcové chodili do ostravských dolů a hutí, matky se staraly o děti

Růžová ulice na výřezech mapy (1883) a plánu kanalizace (1937)

a domácnost. Pokud byla příležitost, přivydělávaly si ještě šitím, pečením nebo tím, co kdo uměl, každá koruna byla pro přežití dobrá. Rodiny sedláků a drobných kovozemědělců, tak se říkalo těm, co po pracovní době hospodařili na malých políčkách, pěstovali brambory, obilí, řepu a zeleninu pro vlastní potřebu. Jejich ženy a děti po příchodu ze školy společně pracovaly nejen na polích, ale musely se postarat o dobytek, krávu, kozy, nakrmit drůbež, prase a králíky. Byla to taková jistota přežití, kdyby hlava rodiny přišla o práci. Některé rodiny měly krávy dvě, sedláci více, a ti nejbohatší měli krav pět i více. Byla to doba, kdy krávy ještě

nemusely „dobrovolně“ do JZD. A dostáváme se k jádru pudla. Především na podzim po sklizni otavy se krávy vyháněly na pastvu. Nejlepší pastviny byly v místech dnešního jezera a krávy tam provázeli odrostlí hoši, když se po příchodu ze školy najedli a splnili povinnosti, které byly pro chod domácnosti nezbytné.

Krávy z ulice Vinohradské a částečně i Dlouhoveské se hnaly na pastvu ulicí Růžovou, přes park na louku Tlumočku nebo dále ulicí „Na krásné vyhlídce“ do míst dnešního jezera. Ta pastvina měla velkou výhodu pro pasáky, z jihozápadu ji ohraničovaly meandry Opavice a tři Kozmická jezírka, krávy se proto nemusely pozorně hlídat a zbyl prostor na hry a zábavu bez dozoru rodičů. Také jsem se spolu se starším kamarádem Slávkem Ungrem dostal k pasení krav od pana Hlubka, a byl to pro mne velký zážitek. Vzpomínám, že nás hospodář, předtím než nám svěřil dvě krávy, poslal do kurníku pro pět vajec, z kterých jsme si měli udělat smaženici v malém kastrolku na ohni. Drobné věci k přípravě jsme si vzali z domu, ale to hlavní, na co nejvíce vzpomínám, byly na pastvině nasbírané žampiony, které jsme osmažili spolu s vejčičky. Větší pochutnání než v chladném podzimním větru usmaženou a ještě horkou pochoutku jsem již nikdy nepoznal. Musím ještě vzpomenout na moc užitečnou věc, říkali jsme jí kadidlo. Byla to konzerva probitá dokola hřebíkem v několika řadách, zavěšená na drátěném uchu. Rozdělal se v ní oheň, který se podporoval otáčením toho skvělého vynálezu. Teplo sálající z konzervy na tvář a ruce bylo božské. Před odchodem z pastvy domů se kadidlo roztočilo a vyhodilo co nejvýše do vzduchu. Byl to takový beznákladový ohňostroj.

Není divu, že jsme při této činnosti zapomněli na krávy, které se občas přidaly k cizímu stádu a odešly do Kozmic. Když je pak majitel musel jít potmě hledat, byl z toho doma velký výprask.

A proč se užíval pro ulici Růžovou ten nelibý výraz? Musíte si představit, že po ní dvakrát za den přešlo nejméně 30 krav. Zelenou fašírku rozmatlanou kopyty a další podrobnosti si čtenář jistě vybaví sám. Vzpomínám, jak jsme naboso hledali neznečištěná místa při okraji uličky, abychom prošli, a také na to, že po vysušení byly doteky bosých nohou se zeleným pásem příjemné jako chůze po plyšovém koberci.

Jiří Neminář (ed.), Hlučínsko 1920–2020. Sborník příspěvků z konference ke 100. výročí vzniku Hlučínska

Hlučín 2020, 167 s.

Stoleté jubileum od připojení Hlučínska k Československu důstojným způsobem připomíná tento sborník devíti příspěvků, které byly předneseny na mezinárodní konferenci konané 4. února 2020 v Hlučíně. Články jsou věnovány historickým etapám uplynulého století a některým zásadním aspektům vývoje zdejšího regionu. Rezonuje zde téma nacionalismu, války a sociální skladby obyvatel Hlučínska. Publikace byla připravena s bohatým ilustračním materiálem, takže zaujme i laického čtenáře. Všechny texty jsou vybaveny poznámkovým aparátem, splňují tak kritéria vědecky připraveného textu.

Jiří Neminář (ed.), Hlučínsko na pohlednicích

Hlučín 2020, 351 s.

Skutečně reprezentativní obrazovou publikaci připravilo Muzeum Hlučínska na vánoční trh roku 2020. Ačkoli se Hlučínsko v minulosti již stalo předmětem zájmu takto orientovaných knih, je zde poprvé v ucelené podobě přestavena kolekce dochovaných pohlednic ke každé obci v tomto regionu. Textová část je omezena na uvedení první písemné zmínky o lokalitě, okolnosti jejího vzniku, původ názvu a jeho proměny v průběhu času. Každá obec má rovněž u svého hesla přehled o počtu obyvatel od 18. století do současnosti. Pohlednice obsahují kromě popisu i časové zařazení. Kniha na křídovém papíře zaujme i svým atypickým formátem, který je přizpůsoben tvaru pohlednic.

Lucie Augustinková – Danuška Kouřilová, Zámek v Bolaticích / hospodářský dvůr a rezidence

Bolatice 2020, s. 150 s.

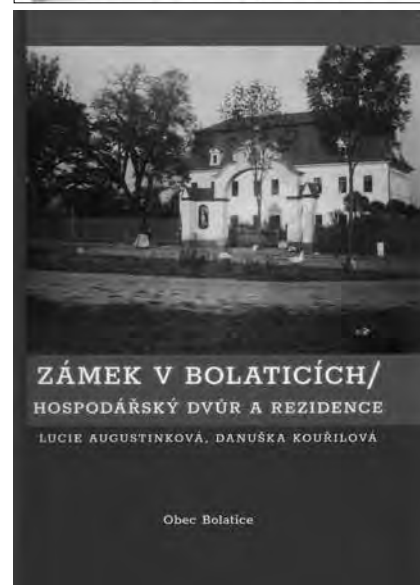
Dvojice autorek se systematicky zabývá zámeckými sídly na Hlučínsku. V minulých letech publikovaly autorky knihy o zámcích ve Velkých Hořticích a v Kravařích. Pozornost nyní soustředily na zámek v Bolaticích a jeho ekonomické zázemí, patřící do majetků Velehradského kláštera řádu cisterciáků. Publikace není pouze o historii objektů zámku a dvora, ale shrnuje dějiny lokality v historickém nástinu, a to od středověku až do 20. století. Kniha velkého formátu je bohatě vybavena obrazovými přílohami. Ty tvoří kromě vyobrazení osob, archivních materiálů a dobových fotografií také aktuální snímky z provedeného stavebně historického průzkumu, který je nezbytným předpokladem i doplněním práce s prameny.

Zdenko Maršálek – Jiří Neminář (eds.), Ve dvou uniformách. Nuceně mobilizovaní do Wehrmachtu a jejich účast v odboji. Okolnosti, souvislosti, marginalizace

Hlučín – Praha 2020, 223 s.

V květnu 2019 se uskutečnila v Praze a v Hlučíně mezinárodní konference, která se zabývala problematikou začleňování mužů do německé armády v okupovaných a přičleněných oblastech Německa v době druhé světové války, což se týkalo silně i Hlučínska. Zahraniční účastníci přednesli své příspěvky v němčině, pro účely monografie byly přeloženy do češtiny.

V první části s názvem Evropská perspektiva jsou těžištěm příspěvky zabývající se nucenými odvody do německé armády v západní Evropě, ve Francii a na území bývalé Jugoslávie. Druhá část přenáší téma na území střední Evropy, je nazvána Česká perspektiva. Poslední část, s názvem Slezská perspektiva, je věnována problematice oblasti, která dnes patří Polsku a České republice. Poslední příspěvek v knize shrnuje dlouholetý výzkum, který byl na poli válečné historie na Hlučínsku vykonán. Prezentované výsledky kombinují vytěžování archivních materiálů z archivů a terénní práci, především zachycení vzpomínek pamětníků. Kniha je vybavena obrazovými přílohami, většinou se jedná o dobové fotografie a snímky soukromé povahy. Mohou si ji přečíst jak odborníci, tak širší badatelská veřejnost.

Proměny: Kostel sv. Bartoloměje v Kravařích

Existenci kostela v Kravařích potvrzují písemné prameny už ve 14. století. Jestli se již tehdy jednalo o zděnou stavbu, která zde stávala až do konce 19. století, nelze ovšem potvrdit. Bližší informace k výstavbě kamenného kostela scházejí a ani slohový rozbor na základě starších popisů a pořízených fotografií původní stavby nepřináší přesnější vodítko. Zděný kostel totiž mohl být vystavěn kdykoliv v období mezi 14. a 16. stoletím. Jednalo se o nevelkou stavbu postavenou z lomového kamene, dlouhou přibližně třicet a širokou devět metrů. Loď i pětiboký presbytář doplňovaly po vnější straně opěráky. Z jižní strany přiléhala k lodi prostá předsíň (z roku 1807) a od roku 1661 stála vedle kněžiště tzv. eichendorffská kaple. Původně byl zaklenut pouze presbytář. Loď byla opatřena valenou klenbou teprve později. Zřejmě koncem 16. století pak v ose průčelí přistavili padesát tři metrů vysokou věž s hranolovou podnoží a horní osmibokou nástavbou s renesanční helmicí, lucernou a koruhví.

Tradičně se uvádí, že k výstavbě věže došlo roku 1595, kdy probíhaly na kostele i jiné drobné stavební práce.

V 19. století již gotický kostel nedokázal vstřebávat rostoucí počet farníků, takže bylo v roce 1894 přikročeno k výstavbě nového, podstatně rozměrnějšího svatostánku. Velkorysý projekt neogotického chrámu připravil kravařský rodák Josef Seyfried. Komponoval jej jako halové trojlodí o devíti stech čtverečních metrech. Z původního kostela ovšem zůstala zachována věž, která se nyní nacházela na jeho jižní straně vedle křížení lodí. Kameny rozebraného kostela posloužily k vyzdění základů ohradní zdi. Nový svatostánek vysvětil roku 1896 sám olomoucký arcibiskup Theodor Kohn.

Kouty

Marek Skupien

11 / 2021 / 1

Kouty (1281 Cchut, 1349 Kaut, 1771 Kautna, 1830 Kutka; německy Kauthen) leží jako místní část Kravař asi 14 km severozápadně od Hlučína.

Archeologické nálezy v Koutech svědčí o existenci rozsáhlých osad lidu s lineární keramikou a keramikou železovského typu z období lidu popelnicových polí a dobrodziňské skupiny z 1. poloviny 5. století n. l.

Založení osady je nutno klást do doby před vrcholnou kolonizací. Poprvé se v pramenech připomíná k roku 1281, kdy ji držel Zbyslav z Koutů (syn Drslava z Kravař), příslušník mocného klanu Benešoviců. Z opavského rejstříku mostného z roku 1349 vyplývá, že poddaní (včetně fojta) měli v Koutech k dispozici 8 lánů (tzn. asi 192 ha půdy). V roce 1377 při dělení Opavska připadly Kouty k dílu krnovsko-hlubčickému, z něhož se postupně konstituovalo knížectví krnovské. Ves byla součástí kravařského panství, které tehdy držel Václav z Kravař. Někdy v roce 1418 Petr z Kravař a Strážnice kravařské panství po částech rozprodal. Novými vlastníky Koutů se stali páni ze Šlevic, kteří se psali také jako Kravařští. Roku 1502 je v osadě doloženo zákupní fojstství. V letech 1533–1581 byla ves rozdělena do dvou majitelských dílů. Část zůstala při Kravařích, část získal Bartoš Šlevický ke statku Velké Hoštice. Jeho dcera pak tuto polovinu prodala Jiřímu Bernardovi Tvorkovskému z Kravař ke statku Oldřišov, který ji v roce 1581 prodal majiteli kravařského dominia Danieli Macákovi z Otenburku. Kravařští ze Šlevic drželi dominium Kravaře do roku 1575. Jejich nástupci se stali Elbelové z Hartmansdorfu. Ti brzy prodali kravařské zboží Macákům z Otenburku. Kašparovi Macákovi však bylo panství v roce 1630 pro podporu dánského vpádu konfiskováno. V té době (1632) se v Koutech uvádí 24 sedláků a 24 chalupníků. Konfiskované dominium získal známý chemik a alchymista Michal Sendivoj ze Skorska, jehož dcera Veronika Marie se provdala za Jakuba Eichendorfa. Eichendorfové vlastnili kravařské panství v letech 1636–1782. V roce 1646 vypálili ves Švédové. Za Jana Rudolfa Eichendorfa bylo ve 20. letech 18. století v Koutech evidováno 24 sedláků, 20 zahradníků, 15 domkářů a 1 kovář. Ves se v roce 1742 stala součástí Pruska. V letech 1782–1826 drželi kravařské dominium Schaffgotšchové. V roce 1792 se poddaní z Koutů vykoupili z robotních povinností a zároveň zakoupili vrchnostenskou půdu. Ve spojitosti s tím prodělala ves od konce 18. století velký rozvoj. K roku 1793 se v Koutech uvádí 24 sedláků, 20 zahradníků, 69 chalupníků a celkem 455 obyvatel. K roku 1830 měla ves 159 domů a 800 obyvatel, v roce 1845 již 205 domů a 1281 obyvatel. V Koutech se nacházela železniční

zastávka na trase Kravaře–Hlučín (v provozu od roku 1913). V roce 1920 byla obec připojena k Československu. K roku 1921 měly Kouty rozlohu 721 ha a 297 domů. V roce 1926 ve vsi zřídili hřbitov. K roku 1928 evidujeme v Koutech 1 bednáře, 1 čalouníka, 1 koláře, 1 sedláře, 1 porodní asistentku, 1 stolaře, 1 stavitele, 2 kováře, 2 krejčí, 2 obuvníky, 2 řezníky, prodejnu cukrovinek, obchod s uhlím a dřívím, spořitelnu, 4 hostince, 6 prodejen se smíšeným zbožím a 42 rolníků. V roce 1930 ves elektrifikovali. V obecním zastupitelstvu měly v meziválečném období převahu německé politické strany. V roce 1935 zvítězila v parlamentních volbách Sudetoněmecká strana. V letech

Rozloha: 19,37 km²
Průměrná nadmořská výška: 237 m
Počet obyvatel: 1653 (2011)

Dobová pohlednice Koutů zachycující Glabasniův obchod, školu, kapli sv. Jana a hospodu (okolo roku 1910), fotoarchív Muzea Hlučínska

1938–1945 byly Kouty začleněny jako součást „Altreichu“ k Říši. Obec byla osvobozena 17. 4. 1945.

Kouty měly vlastní pečetidlo již na počátku 18. století – v pečetním poli se nachází cep zkřížený s vidlemi a nad ním postavená radlice.

V Koutech lze spatřit filiální kostel sv. Mikuláše (Kouty náležely a dosud patří k farnosti Kravaře). Vybudoval jej v letech 1927–1928 koutecký stavitel František Luzar podle projektu Alberta Schmela. Za zmínku stojí rovněž kaple sv. Jana Křtitele z roku 1887, pomník padlým I. světové války z roku 1922 či špýchary (kulturní památky), roubené patrové stavby z konce 18. století.

Na katastrálním území Koutů se nachází přírodní rezervace Koutské a Zábřežské louky, v níž je chráněna levobřežní část nivy řeky Opavy s řadou vzácných rostlin a živočichů.

Výběr z literatury:

Kolektiv autorů, *Pozdrav z Hlučínska*, Opava 1995, s. 111–114.

librdm̄ • petri • d • Erav
alias • d • Straznycz • ar

